

זכרונות ר' זרח ברנט

ממסדי פתח תקוה ובונה נוה שלום

ספרו על ידו

סדרו והובאו לדפוס

ע"י

יהודא הלוי שחטר

ירושלם, תרפ"ט

דפוס "מוריה" ירושלם

כל ההכנסה ממכירת הספר מוקדשת

למטובת ושיבת אור זרח ביפו.

זכרונות ר' זרח ברנט

ספרו על ידו

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

סדרו והוכתאו לדפוס

על ידי

יהודא הלוי שחטר

בדפוס „מוריה“ עין-הרוד (שינבום)

ירושלים

רחל ראה ע"ה

ר' זרח ברנש נ"י

ורעימיו

ד"ר מילין

רז"ל מסרו לנו את מאמרו של ר' יוסי, מימי לא עברתי על דעת חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלת לדוכן אני עולה.

מעולם לא עלה על דעתי להעלות את דברי שנות פעולותי המעטות לחבת הארץ ולישובה, תחת מכבש הדפוס, כי אמרתי מה נחשבות הן שנות יובל המעשים המעטים שלי מיום עלותי בפעם הראשונה על אדמת הקדש, ערי יהודא וירושלם, וכל אותן ההרפתקאות שלי, כאין וכאפס הן לעומת הפעולות הרבות והנשגבות של זקני הישוב שקדמוני, כלומר החלוצים הזקנים שבאו לירושלם, בשנים רבות לפני, אולם ידידי הרבים מכל השדרות, מירושלם ע"ה"ק ומיפו ותל אביב והמושבות ה"ה הרבנים הגאונים וזקני הישוב החרדי וסתם בע"ב נכבדים אשר הזקיני באורא דארץ ישראל וזוכרים היטב את אותם המקומות שהיו אז מלפני 50—60 שנה בערך, מדבר שממה, ורואים אותם כהיום בבנינם ובפרדסיהם המשגשגים, ומראה זה מעורר בלכם שמחה פנימית, ובנפש חפצה הם תאכזב לדעת את פרטי חייהם ופעולותיהם של העולים והבונים הראשונים, ידידי אלה השפיעו עלי בתמידות ולא הרפו לילה כיום מלדבר על דבי להדפיס בספר ולפרסם ברבים את פעולותי לטובת ישוב ארצנו הקדושה, ואף אני הדל כאנשים אניד את אותו המאמר של ר' יוסי, אעפ"י שאיני כדאי והגון לכך להעלות את מעשי על הגליון, רק לכבוד ולרצון ידידי מקראת קדישא דירושלם, ומערי ארצנו הקדושה, וזקני המושבות היקרים לי אני מוסר בזה בקצרה את פרשת פעולותי בשביל הישובים בירושלם, יפו, ופתח תקוה, במשך ששים שנה בערך, ואני תפלה, לקף, שכשם שזכני לקחת חבל בבנין הארץ ובהרמת קרן התורה, כן יזכני ה' לראות בבני וביוצאי חלציהם מחזיקים בבנין ציון והפריחתה, ובהרמת קרן תורתנו בכבוד, ונושע כולנו בישועת ה' ונזכרה לראות בבנין שלם במהרה.

תשרי לשנת "ברכת כל טוב" (תרפ"ט).

זרח ברנט

מכתבי הרבנים הגאונים בארץ ישראל

חסדי ד' על עמו, אשר התגלו ביחוד בתקופתנו האחרונה בהענינים הנוגעים לבנין ארצנו הקדושה ושיבת בניה בונה לתוכה, לקומם חרבותיה ולבנות גדריה, הקימו לנו בדרך ההתעוררות הכללית אישים יחידים שהנם שלוחי דרחמנא בצורה אופית מיוחדת, ומהם שמעשיהם הפרטיים, ומפעלי חייהם, הנם כולם קולעים להמטרה הכללית, אשר אנו רואים בעינינו, שההשגחה העליונה הציבה לה לשם בנין הכלל וצמיחת קרן ישועתו, הקו היותר בולט בתכונת אנשים כאלה, שחוננו להיות עם פרטיותם, כלי חפץ למפלאות תמים דעים להוציא על ידם חלק אחד אחז חשוב ביסוד בנין הארץ והגולתה המעשית של חבת ציון, העמוקה, אשר החלה לצאת מן חכה אל הפועל, בימינו, בתור קול מבשר לעם ד' הגוי כולו כי בא עת לחננה, אלה, אשר ברכת ד' לותה אותם על דרכם הקשה והארוכה, מראשית יסוד הישוב המתחדש, עד ימינו אלה האחרונים אשר נצחו נצחון אחר נצחון, שרו את כל המכשולים הרבים והנוראים אשר עמדו לפניהם ויכלו להם, — הוא קו התמימות, שבנפשם, "תומת ישרים תנחם", ואחד מהשרידים הללו שהוא מציב לפנינו את החזון הקדוש של המקרה הזרחי בחוד הדרת שיבה הוא חביבנו, הנכבד, הישיש המופלא ומפואר במעשיו הטובים, בתם לבו, ובאחבתו הנאמנה. לארצנו הקדושה, ומסירותו התמימה לבנינה וישובה ברוח אמונת אמן בקדושת תורה ויראת שמים, רבי זרח ברנטי, "אריך ד' ימיו

ושנותיו, אשר צדקה גדולה עשה לדורנו בספרו עד כמה
שחרשה לו רוח מוסרו, וכח זכרוננו את מאורעות חייו, במשך
תקופה בת ששים שנה, ויותר, הקשורה עם מפעליו, הפרטיים
— כלליים, ליסוד הישוב, בירושלים, ביפו, ובפתח תקוה, אמנם
יודע אני שחרבה קיום שרמוטים, ונקודות, נשמטו מהזכרונות
הללו, יש מהם, שנעצרו בחובו אולי מתוך רגשי ענוה וצניעות
חשובנים עמוק בנפשו, ויש מהם ג"כ שנשמטו מחזקרון חלק
ממעשיו הטובים למשל ביחש ליסודה של אגודתם של אחינו
בני מזרח אירופה שנדרו ללונדון שהובלטה אחר כך בקהלת מחזיקי
חדת שמה, שהייתי שוכן בתוכם שנים אחדות משנות המלחמה
העולמית שלקה רבי זרח שלנו שליט"א חלק כל כך נאה בה,
בימי חיותו אז שמה יושב בין אחיו הנודדים בני המזרח
נשמט כאן מספר הזכרון אע"פ שנזכר הענין הזה ברמז בלא
דיוק ובקצור נמרץ, ומתוך מפעליו הכתו לקנין הארץ ובנינה
ביפו ומסירות רוחו לכונן בה יסוד להגדיל תורה ולהאדירה
בתור אות ומופת לגולת הכותרת של מאוייו החודרים לבנין
הארץ וישובה מראשית צמיחתה של ישיבתו, הנקראת על שמו
„אור זרח“ והחוסה בביתו ובחומותיו, ומסתייעת מקרנו הקיים
שהקדיש לה ואשר בראשית התכוננותה, היה הוא ורעייתו
המנוחה ע"ה, היחידים שתחזיקו על שולחנם את הצעירים
שוקדי התורה, עד אשר המשיכה את קיומה עד היום,
שנתהוותה למוסד תורה חשוב, שראוי לתפוס מקום בין מוסדי
התורה היקרים שיש לנו בא"י, שהם הם, עורקי החיים,
המשפיעים את לשד היהדות על כל הישוב החזה והעתיד כולו,
מכל הדברים הטובים הללו חסרים פרטים חשובים וענינים
בזכרונות הללו, אמנם זה הקו, של התמימות הנפשית, של
דברים ומעשים היוצאים מתוך הלב והנפש מתוך פשטות
יהדותית תמימה, שהוא היסוד האמיתי בכל אופי חייו ומפעלותיו
של גבורינו היקר זה אפשר לקלוט גם מתוך הדברים אשר

וכו', וחובה רבה להגדיל ולהחזיק את מפעלו החשוב והגדול
הוא ישיבת אור זורה אשר בה ועל ידה יצחל קול התורה
בשער הארץ הקדושה, למען תתגבר השפעת התורה ולומדיה
במרכז הישוב הזה, ותמלא דעת ה', והיה מעשהו הגדול שלם
ומושלם בכל האופנים, והנני מצטרף בזה לעודד ולחזק את ידי
העמלים בהרבצת התורה ותחזוקת הישיבה ולקרוא לעזרת
הנדיבים בעם לרוממה לתמכה ולסעדה.

ובעתיד לכבודה של ארץ הקודש ואוהביה ותומכיה.
המחכה לישועת קרובה.

הק' יוסף חיים זאנענפעלד

במקום שמתראוי להאריך בשבחו של האי גברא ויקרא
 ודחיל חמאין, אין נכון לקצר, אך וכי כלום יש אב מעיד על
 בנו, כן אין למחות על מעידנו, בגלל זה נקיטי עמי
 בעת לקצר, וסומך אני על כתפי וכתבי הרבנים הגאונים רבותינו
 שבארץ ישראל שיחי' שהמה מוציאים אותי ידי"ח בהמצוה
 לספר בשבחו של מחותני הישיש דחיל ומוקיר רבנן מוהר"ר
 זרח ב"ר נחום ברנא, ראש וראשון שהקים על בנין הישוב
 בא"י בכללות ובפרטות, והקים עולה של תורה שישד בירת
 אולפנא וישיבה בשם אור זורח להגדיל תורה ולהאדירה, ופור
 נתן לאביונים יותר מכפי יכולתו, ועשיר השמח בחלקו לא נגע
 בחלק העניים, שעשה לו חקב"ה גזבר, ולעצמו ולבני ביתו לא
 הנהיג במותרות ותענוגים, כמש"נ על אשר, מאשר שמנה לחמו,
 חיינו לעצמו היה מסתפק בלחם לבד וחשוב לו כבשר שמן
 בכדי והוא יתן (לאחרים) מעדני מלך, ולשמים אשא כפי
 בברכה שעוד ינוב בשיבה טובה, וצדקתו תעמוד לבני בנים,
 וכמו שמצינו בסנהדרין דר' יוחנן אמר מפני מה זכה עמרי
 למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בא"י שנאמר ויקן את החר
 שומרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את החר ויקרא שם העיר
 אשר בנה על שם שמר אדוני החר שומרון, ופי' המהרש"א
 בח"א דע"י שהוסיף תכרך בא"י זכה שבנו וכן בנו ג"כ מלכו
 וביאר העיון יעקב דלכך עמד לו הזכות עד ג' דורות, משום
 שעשה בזה צרכי רבים, עמד לו הזכות עד ג' דורות, כדכתיב
 וצדקתו לבני בנים, ומחותני ר' זרח שיחי' שהוסיף כמה כרכים
 בא"י בפתח תקוה, וביפו, ועשה צרכי רבים הן לצדקה והן

לתורה, יש לו הזכות שיזכה גם מג' דורות והלאה, ומלכים
 יצאו מהלציו, מאן מלכי רבנן, ולחתקיים בהם מאמר המדרש
 זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה, אמר הקב"ה הארץ שלי
 הוא וישראל שלי הוא, מוטב שאנחיל את שלי לשלי, כן יזכהו
 השוכן בציון ובותר בירושלם שצאצאיו וצאצאי צאצאיו יהא
 להם קיום בנחלת הארץ בא"י, על טהרת הקודש, כאשר כן
 היתה תמיד בקשרנו ושאלתו בכל עניני החנוך של ביתו,
 וסדרי משפחתו ובניו, אשר שקד תמיד להנכם בארץ ישראל
 על ברכי התורה והדעת וחבת הארץ. ע"י גדולי תורה ויראה
 וזו היתה גם משאת נפש רעיתו המנוחה צופי הליכות ביתה
 שחנכה את בניהם באהבת תורה ויראת שמים, ובכל מעשיהם
 שאפו תמיד לראות מבניהם דור ישרים יבורך, נאמן למסורת
 ישראל וכל קניני התורה והמצוות התלויות בארץ, והנני אומר
 יהי נועם ה' עליו ומעשה ידיו יכונן ויצליח סלה.
 בתקות המחכה לישועת ה' וישראל עם קדשו, הכולל
 ביום ה' דעשרת ימי תשובה שנת "נצח ישראל" בפה
 קרתא קדישא בירושלם תובב"א.

הק' מנחם נתן אויערבאך

רב ומורצ בתוככי עה"ק ירושלם ת"ו

בעהמ"ח ספרי אורה נאמן, וזכות אבות, וענף אבות.

תל-אביב, יום כ"ה חשרי תרפ"ט.

כשאנחנו עוברים על זכרונותיו של הישיש הנעלה מחר"ז
ברנט שליט"א עולים לפנינו מבלי משום דברי חז"ל, כמה
יגיעות יגע אדם הראשון עד שחרש וזרע וכו"ל ואני מוצא הכל
מוכן לפני, אמנם גם אנחנו העולים החדשים יגיעים וסובלים
בעבודת בנין הארץ וישובה אבל כל זה אין ערוך לגבי הסבל
שסבלו ראשוני המתישבים בעבודת הקדש של ישוב א"י, כמה
יגיעות, כמה עמל, כמה הרפתקאות, כמה מרץ, כמה מסירות
היו להשיש הנכבד שליט"א בראשית עבודתו הגדולה
והחשובה להרחבת הישוב העירוני והחקלאי וכל מה שעשה
עשה בתמימות, בצניעות וענוה, ומלבד זה כמה גדולים מעשיו
של הישיש הנכבד נ"י בענין החזקת התורה, הוא הקדיש את
הונו ונכסיו להחזקת בני ישיבה הנקראת על שמו, אור זרח.
מקרב ולב הנני מברך את הישיש הנעלה העסקן הגדול
העובד בלי ליאות בכחו והונו להרחבת הישוב והחזקת התורה
שיאריך ימים עד מאה ועשרים שנה ותחזינה עיניו בשוב ה'
את שיבת ציון וינוב בשיבה טובה אמן.

שלמה הכהן אהרונסון.

רב ראשי למחוז יפו ותל-אביב

מעשיהם של צדיקים הם חמה תולדותיהם חנותנים
להם יד ושם עולם, זכרון נצחי בחיי האומה, ומשמשים
לדוגמא בחירה לבניהם אחריהם.

חזקן הנדיב והנכבד ר' זרח ברנט אשר שאב את
תורתו ותכונותיו הנדיבות בכותלי בתי המדרש שבגולה
נמנה בין אלה אשר זכו להציב להם שם עולם בפני
ישובנו היהודי בארץ ישראל ובתחזקתו ביד נדיבה במוסדות
החסד ותלמוד תורה וישיבותיה.

פעולותיו הנכבדות של ר' זרח ברנט מעידות עליו
בשכונת נוח שלום שבעיר יפו שהוא חשוב בין מוסדירי
העיקריים ובתוכה מתנוססים לתהלה ותפארת שני ברי
הכנסת וישיבת אור זרח שנבנו מכספו ממסד ועד הטפחות
והקדיש לקיומם חלק חשוב ונכבד מרכושו.

זכות גדולה נתגלגלה על ידי זכאי זה להוסיף שכונה
בישובנו ולהנציח את שמו ברחוב מיוחד הנקרא על שמו,
זכרונותיו של ר' זרח ברנט הם חשובים לכולנו כי מהם
נשקפת בתמונה בחירה נדיבותם וענותם של חובשי בירת
המדרש הנובעת ממקור מים חיים של תורת ישראל ומסורתו
וראויים הם מפני כך להעלותם בדפוס לקובעם בספר
ולהפיצם בישראל.

הנני מצטרף בברכתי הדלה לכבוד ידידי הנדיב ר'
זרח ברנט יצו' כי עוד ינוב בשיבה טובה ויזכה לעשות עוד טוב
וחסד כל הימים ועיניו תחזינה בשוב ה' שיבת ציון בביא

בן-ציון מאיר חי עזיאל

רב ראשי למחוז יפו ותל-אביב

חז"ל דרשו בפסוק אוהב כסף לא ישבע כסף, אוהב מצוות לא ישבע מצוות ואם אין לו מצוה קבועה לדורות מה יש לו, אבל אם יש לו מצוה קבועה לדורות ע"ז נאמר לו תבואה, כל זה ניתן להאמר על כבוד ידידינו הנכבד ומפורסם בכל ערי ארצנו הקדושה, לאיש יר"מ אוהב תורה, אוהב מצוות רחיים רבנן ומוקיר רבנן ועושה צדקות וחסד, ה"ה הישיש ר' זרח ברנטי שליט"א מפה עה"ק יפו, ועשה מצוה קבועה לדורות, ולמען ידעו דור אחרון, יקומו ויספרו לבניהם לזאת אספרה כמו, אשר שמעתי ואדעה, וזקנינו ספרו לנו, כי זה האיש הנזכר ה' מהראשונים אשר עלו לפני ששים שנה לארצנו הקדושה אשר היתה אז חרבה ושוממה מבלי יושב, והוא עמל ויגע במס' גדול והשקיע כסף רב לכוון מושבות וערי ישוב בעד אחינו בני ישראל, ועל ידו נח' ערינו הק' יפו לעיר ואם בישראל, ומלבד כל זה עשה לו שם עולם אשר יסד בכאן ישיבה ללמוד תוה"ק בחורי חמד הגדולים ונקראת בשם "אור זורח" וכשמה כן היא אשר ב"ה חזירה בה אור תורה זה שנים רבות, ויצאו ממנה בחורים שנסמכו לחוראה, וגם עוד חיוס לומדים בחורי חמד מופלגים בלימוד תוה"ק והיא מפורסמת לישיבה גדולה וחשובה, ולבד זה הקדיש האיש הנזכר שני בתי חומה גדולים שיש לו בכאן שיהי' שייך לחישיבה אחר אריכות ימים ושנים שלו — והנה במסרו לדפוס את זכרונותיו, לא להתפאר ולא לרכוש לו כבוד כי הוא איש ענותן מאד אך כונתו להראות לאחב"י אשר בנין אח"ק תוכל להבנות ע"י אנשים שומרי תורה ומצות, ולשמור שבת קודש מבלי לחלל, אף בשמץ כל דהו עוד זאת עשה

אשר כל כסף הפדיון מספרו "הזכרונות" הנחו מקדיש בשלימות
לטובת הישיבה "אור-זוהר" ע"כ מהיושר ומתכונן אשר כל
איש ירכוש לו הספר זכרונות הנזכר מלבד שבקריאתו יקבל
עונג ונחת רוחני וגשמי יחד, הלא ידע אשר כספו שנתן בעדו
הוא מוקדש לטובת החזקת תוה"ק, והנני מברכו אשר יאריך
ימים על אדמת הקודש וינוב בשיבה טובה ויראה נחת רוחני
וגשמי ביוצאי הציון, וצאצאיו כמוהו יהי'.

שאל משה זילברמן

מכתבי עסקני הישוב

כ"ה.

ידידי ואהובי הרה"ג הנכבד אוהב ציון וירושלם בכל נפשו ומאדו ר' זרח ברנט הי"ו. מה מאד שמחתי לקראת הבשורה הנעימה שנעתרת סוף סוף להפצרת ידידיך הרבים, ובתוכם גם אני, לרשום בספר זכרון את דברי ימי חייד, וכל ההרפתקאות דערו עליך בהיותך תראש וראשון בין החלוצים הראשונים לעלות לאה"ק לפני ערך ששים שנה בעוד שהארץ היתה עודנה עוובה מבניה, ושוממה מאין יושב, ועל כל צעד וצעד רחפה סכנת נפשות ממש מהבדואים הפראים אשר הסתובבו בארץ לארכה ולרחבה באין יראת הרשות עליהם.

יראו נא אחינו בכל מקום שהם, וגם שונאינו ומנדינו בארצנו הקדושה כמה גדלה אהבתנו לארצנו הקדושה עד שנמצאו בנו אנשים כסוד, אשר הפקיר את עצמו ואת נפשות ב"ב וכל מאדו למען ישוב ארצנו הקדושה, אבל אחת אבקש ממך, שתרשום כל דברי ימי חייד כמו שהם, וענותך הרבה לא תעמוד על דרכך לגלות טפח ולכסות מפתחים, כי דע לך אשר כל חוליא וחוליא משרשרת ימי חייד המה כאבני ספיר יקרים לנו לראות ולהוכיח מהם, מה עזה אהבת בן ישראל לארצנו הקדושה אשר בגללה הוא מוכן ומזומן להקריב את נפשו וכל אשר לו, ולו נמצאו בקרבנו הרבה אנשים כר' זרח ברנט, כי אז מוזמן כבר היתה כל הארץ בדינו, ומדן ועד באר שבע היו כל הדרכים הומות מאחינו.

זוכר אני בעצותי לפני עשרים ואחת שנה לאה"ק, ואחרי שהתישבתי עם ב"ב ביפו, נכנס אלי ר' זרח ברנט בפעם הראשונה

בעוד שלא הכיר אותי מעולם ותחילת דבריו היתה אלי: אני מינין
 כך לקנות קרקעות בארץ ובוה תצליח, וחבל שלא שמעתי או
 לעצתך, כן לא אשכח לעולם את הרושם שעשתה עלי פרודתך
 מארצנו בזמן המלחמה העולמית, כאשר באו בניך לבקשני להשפיע
 עליך שתלך לאכלס נדרית, ולא תשאיר בארץ ולא התעתמן, כאשר כן
 דרשה הממשלה המקומית, למען לא יתעללו כך אח"כ פקירי
 הממשלה התורקית שחשבוך תמיד לאמיר, וכאשר רק החליתי לדבר
 עמך דבר זה געית בבכי ובמשך איזה שבועות שב"כ הכינו את
 עצמם להנסיעה לאכלס נדרית התהלכת כצל יומם ולילה, ורמעתך
 על לחייך על אשר הזכרת להפרד מאח"ק, וזה השפיע גם עלי
 שהשתדלתי להשאיר בארץ בזמן המלחמה למרות עצר ירדתי
 לעזובה.

גדלה חבתך לאח"ק ונפלאה אהבתך לרעותנו הקדושה,
 וכאשר נודע לך כי יסדנו חברה ש"ס כיפו באת אלי ובקשתני
 ללמוד את השעור בביתך, והעמדת לרשותנו את החרר הכי הגדול
 בביתך עם ארונות הספרים שבו, וכאשר גמרת לכנות את בנין
 ביהכנ"ס אור זורה, באתם אתה ואשתך רחל לאה נ"ע, ובדמעות
 על עיניכם בקשתנו לקבוע את מקום תפילתי בביהכנ"ס הזה ולקבל
 עלי את הנהגתו, וכאשר יסדתי שמה חברה משניות וחברה תפארת
 בחורים, נוספות על חברה ש"ס עברה שמחתכם כל גבול.

הנני תפלה שעוד תנוב בשיבה ותראה את עולמך בחיידך,
 ותזכה לראות בכנינה השלם של ארצנו הקדושה בקבוץ בניה לתוכה
 ושמן הטוב יזחיר ככבב נגה בגבול המזרח, בין חבונים היותר
 ראשונים של אח"ק.

יוסף נ. ליפשיטין

והוא, כיחאל חשד הראוי מירשן יגדל יחללך יא חלל
 חושאית ספסל מורס חלו יח ילא מורס, ופסל מורס מר יחשיתחש

ידירי הישיש ורב פעלים חובב עמו וארצו ומסור בכל נימי
 לבו לאהבת התורה וחמדות, מה רבה שמחתי לשמע אוני שספר
 זכרון של ר' זרח ברנט נ"י אחד מחובבי ציון ובניה של הישוב
 הישן הולך ונדפס, אמרתי כלבי למסור דברים אחרים ולהוסיף טבעות
 אחדות להשלישלת הארוכה מפעולות הישיש והחביב רבי זרח ברנט
 נ"י, לטובת בנין הארץ וישוב השממות של ים החולות ביפו, עד
 כמה שאני זוכר עוד מלפני שלשים ושמנה שנה שקנה ר' זרח ברנט
 כמה דונמים אדמת חול במדבר שמם רחוק מעיר יפו העתיקה
 ונגש לבנות שם הבית הראשון, הזמין כמה אורחים מירושלים
 ומתושבי יפו העתיקה רק אנשים אחרים כימים ההם—הי' הישוב היהודי
 ביפו רק מתי מספר — ואני הודמנתי להיות אצל הרב המנוח ר'
 חיים שמרלינג זצ"ל, וכמוכן היינו גם אנחנו בין המוזמנים לחג ירית
 אבן הפינה של הבית הראשון על "מדבר שמם זה שידידי ר' זרח
 הי' הבונה הראשון, כשראיתי באיזה התלהבות והתרוממות הרוח
 אחז את אבן הפינה בידו, אז לחשתי על אוני ואמרתי לו איזה רוח
 עבר עליו לבנות במקום שמם זה בתים, מי הם המשוגעים אשר ירצו
 לבא לגור פה ולסכן את נפשם ואת נפש כ"ב, על זה ענה לי ר'
 זרח באיזה מין בטחון גמור בהשענו על חסדי ה' ואמר: עוד תראה
 בעיניך כמה בתים יעמדו פה בזמן הקרוב מאוכלסי אחינו יעלו
 כפרח נוצץ במקום זה וקול יעקב ישמע מכל המדרשות אשר
 יתנוססו פה לתפארת.

ולא עברו מהיום ההוא שנה אחת ומשאת נפשו של רבי
 זרח נתקיימה, הישוב הלך וגדל ועד מהרה נגשו לבנות על ככר
 רחב ידים את התלמוד תורה שערי תורה על אדמת ר' זרח ברנט
 שקנו ממנו בתשלומים קטנים וארוכים, וכשהגיע זמן הפרעון והנהלת

התלמוד תורה לא היה להם לשלם כי אם חלק קטן אז קם הישיש הנכבד וחובב התורה רבי זרח והחזיר את השטרות לגבאי הת"ר באמרו שהוא שמה מאד שוכה לו ה' הטוב שהתלמוד חורה יבנה על הקרקע שלו, ונדב יותר ממחצית הקרקע שעליו בנוי כהיום הת"ת בנוה-שלום ובדרך זה הלך והעיונותיו נתונים תמיד איך וכמה להגדיל ולפאר כבוד התורה ולומדיה, עוד הרבה עובדות כאלה קלועים ומחוכרים בשלשלת הארוכה מפעולותיו הנשגבות לטובת חבת הארץ וכבוד התורה, אשר זה כל מטרת חייו, ראויים הם הרברים לפרסמם ברבים, למען ידעו הדור הצעיר שלנו את פעולות זקני הישוב ויקחו לקח ממעשיהם הטובים וילכו בדרכיהם הסלולה ולא ירתעו מכל מכשול בדרך העבודה ושכלולה של בנין ארצנו הקדושה. והנני חותם בברכה לירידי הנדיב והישיש יאריך ה' ימיו ושנותיו ונזכה כלנו לראות בטוב ה' בארץ חמדתינו.

בנציון זילברשטיין

לכבוד ש"ב הסופר המצוין מוה"ר יהודא הלוי שחטר

שמחתי באומרים לי כי הואיל מע"כ להתענין בסדר ואסיפה
זכרונותיו של הנדיב הישיש ורב פעלים לתורה ולתעודה, מראשוני
הבונים של הישוב היהודי בא"י מוה"ר זרח ברנט, שכל דברי ימיו
הם שלשלת ארוכה של עבודה, הריצות, עמל כפים, וזעת אפים, לשם
בנינה והפרחתה של ארצנו הקדושה בחומר וברוח, ראויים הם
הדברים לקבעם בדפוס ולפרסמם למען ישמשו לקח טוב להדור
הצעיר שלא להרתע ולא ליסוג אחור מכל מכשול ועכוב בדרך
העבודה והבנין של ארצנו הקדושה.

בצלאל הכהן לאפין

דבר המסדר

אין דך מקום שמדברים בו על תנועת בנין ארץ ישראל, מכלי שיוכירו בהערצה מרובה את הרעיון ואת מחולליו, ואולם כמעט בשום מקום לא נאמרה פרשת נסיונותיהם ותלאותיהם הקשים של ראשוני הבונים של הישוב היהודי החקלאי בארץ ישראל, לפני יובל שנים, אלה, אשר עלו ראשונים על אדמת הכור של הנגב השומם במשך מאות רבות בשנים, ופלחו את רגביה היבשים ברצון עז משמיר, ובמרץ קשה מחלמיש, בדמעות גיל של בנים השבים לגבולם-כיום, ובחדרת תמיד מחמת פראי מדבר סביבתם — בליטה, לא זכו להערכה מלאה למעשיהם, ולשמירה מספיקה לזכרונותיהם החשובים, וסבות שונות לכך.

מרבית הסופרים שעסקו ושעוסקים במסירת זכרונות הישוב הא"י, נמנים על אותה התנועה שיש לה טנדנציה מיוחדת להבליט את המומנט ה"הרצלי" שבענין, לתת להתנועה כוון וצורה מדיניים מחודשים, כאלו אשר לא הופיעו בעולמנו במשך דורות רבים ולהסתיר עד כמה שאפשר את המגמה הרוחנית ההסטורית הידועה בשם ישוב ארץ ישראל, או קיום המצוות התלויות בארץ, אשר אמנם נתחדשה מזמן לזמן כפנים שונים, ולא פסקה מעולם מלהיות תסיסה חיה בלבבות יראי ה', אשר התאמצו תמיד לעלות לארץ אשר בה רוח אלקים שפוכה על בחיריו, וכיון שהמיסדים הראשונים של הישוב החקלאי הראשון בא"י, פתח תקות, היו יהודים חרדים אשר יצאו מירושלם בכדי לכוון להם מושב חקלאי, ולקים את מצות הישוב השלמה בארץ ישראל, לא מצאו הסופרים האמורים, ענין רב כפרסום זכרונותיהם במלואם.

עוד סבה חשובה להעברה הקלה על זכרונם של בוני הקוֹשֶׁבֶה הראשונה והגדולה שבארץ ישראל היא: יחס הזלזול

להיהדות החרדית נחלת ההשכלה והמשכילים של הדורות הקודמים שעברה בירושה, גם לרבים מסופרי הדור הזה, והם מחדרים לפיכך למעט את דמותם ופעולתם של יהודים שומרי תורה.

והסכה העיקרית היא זו, שהבונים הראשונים של המושבה הראשונה, פתח תקוה, יוצאי ירושלם, וחבריהם מחו"ל, שהגיעו להתיישבות החקלאית מתוך שאיפה בריאה של מצות הישוב השלמה ע"י עבודת האדמה, לא שמרו בעצמם את זכרונותיהם, ולא העלום בספר, הם לא יצאו אלא לקים את מצות ישוב ארץ ישראל כפשוטה, לא שעו לדברי רעיון. והעדיפו את הצד המעשי שבדבר על הצד העיוני, הם כתתו באמת את עמיהם לאתים כמאמרו הסמלי של הארי שבחבורה הרב ר' יואל משה סלומון ז"ל: כתתו עמיכם, סופרים, לאתים, רב לכם הגות ואמור דברים, צאו מעולם ההגיון והרבור אל עולם הפעולה.

התוצאה מכל האמור היא, שאין אנו מוצאים תאור נכון, או זכרונות ברורים משאיפות ומעשי גדולי קדמאי אלה, ביסודה ובתחלת ישובה של ארץ המושבות.

הכונה להטות את כל ענין הישוב, וביחוד את הישוב החקלאי בארץ ישראל לצד השאיפות המדיניות, הביאה לידי כך, שעשו את אחד מאבות המושבה, פתח תקוה, ר' יהושע שטמפר ז"ל למקנא בהונגרים, בראותו אותם נוהרים אל הבחירות להפרלמנט שלהם, ושמשום זה הוא מתלהב ומחליט לעלות מיד לארץ ישראל, בכדי "להיות ע"י עבודתו ומסירותו אחד יוצרי ובוני מולדת יהודית ולזכות לראות בלכת עם ישראל בשירים לאמיים, אל הבחירות להפרלמנט היהודי הראשון בירושלם", (חולמים ולוחמים לו. יערי) כאלו היתה זאת משאת נפשו היחידה,

וככה יוצא שבשעה שרוצים להקים זכרון לר' יואל משה סלומון ז"ל, ראש בית האבות של פתח תקוה, מקדימים אגב אורחא, דברי בלע על הישוב הקדוש בירושלם, ועל ישיבותיה, שמחן יצא הרי"ם סלומון לעבודתו הישוכית, ובמקום שהיתה חוכת

לשבח את עיר הקודש אשר נתנה בן גדול כזה לעמנו, מרבים בגנותה (ראה חולמים ולוחמים להנ"ל).

גם בדברי ימיו של בעל הזכרונות הללו ר' זרח ברנט השתמשו רבים שלא כהוגן, ויפרסמו את התנגדותם של קצת מבני ירושלים, במדה מופרזה מאד, כאלו כל ירושלים התנגדה למעשיהם היפים של ר' זרח ברנט וחבריו, ורדפו אותם, ואילו מה שחזקו כל הרבנים את ידיהם, ומרע שעודדום לעבוד במרין לגשום שאיפותיהם, לא מצאו לנחון לפרסם, כמעט בשום מקום.

וכך נשתקעו הדברים ונתמעטה לדאבוננו דמותם וקומתם הרוחנית של הבונים הראשונים עד שגם בספר הארץ של דר. פֶּרֶר שאין לחשדו ברצון של קטגוריה על הישוב הקודם בירושלים, אנו מוצאים בפרק המדבר על בנין הישוב החקלאי בא"י, תאור יפח והרחבת דברים, על תנועת השיבה לעבודת האדמה בציון, ועל מסבותיה, הפוגרומים והרכולוציות ברוסיה וכו' ורק אח"כ הוא מזכיר: עוד מקודם נוסדה המושבה פתח תקוה, ע"י יהודים מירושלים וכו', הסדר הכרונולוגי של הדברים מעוקם כל כך עד שאי אפשר לומר שאין כאן השפעה מן המקורות המוסרים את הדברים תמיד בהבלעה, ובהקטנת ערכם של המעשים, הגדולים באמת, שנעשו ע"י היהודים החרדים הבונים הראשונים של המושבה הראשונה בארץ ישראל, ושגגת תלמוד עולה ודון.

כמה יש איפוא לקבל ברצון את הספורים שהצלתי מפי אחר מאותם אנשי היסוד הישיש ר' זרח ברנט, וחבריו.

ר' זרח ברנט היה מן הראשונים בכוני שכונת מאה שערים מחוץ לחומת ירושלים, מן הראשונים במיסדי ומתישבי פתח תקוה, והראשון לבנין יפו העברית, ואעפ"י שהיה תמיד מן הראשונים לא היה מעולם

מנהיג את האחרים, ודבר לחבריו, הוא הנהיג והדבר תמיד רק את עצמו ככה רצונו העז לבנות את הארץ. ויהי החיל הראשון הפשוט במחנה הבונים, חלוק, שהוא אולי חשוב בערכו כהמנהיג הראשון, באשיותו קים ר' זרח מאמר חז"ל: אדם ובהמה תושיע ה', אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה, הוא לא התחלף בגדולות ושאל תמיד מרץ וכחות מחודשים מחדות היצירה, את כל כחו והונו השקיע במפעלי הישוב, ושמש פיננסיסט ראשון ליצורי תכניות הבנין, את דוכספ שלו אסף ר' זרח במרץ ועבודה רבה בלונדון, לכתחילה לתכלית זו, לשם השקעה בארץ ישראל, ובעמל רב עבד אפוא את הארץ גם בהיותו בה וגם בימי שבתו בלונדון.

הקו היותר אופיי ומאליף בחייו של ר' זרח זהו כה הסבלנות והמרץ הכלתי נשאו, ארבע עשרה פעם הלך האיש מארץ ישראל ללונדון, וחמש עשרה פעם עלה לא"י, ותמיד עם כספים חדשים. ועם תכנית מחודשת, עד שזכה להצלחה. ודבר זה צריך לשמש מופת לאחרים שלא ילאו ולא ייגעו בתלאות ארץ ישראל, ואות, על היכולת והאפשרות להצליח בארץ. אם רק יעבדו באמונה ובמסירות, כי ארץ ישראל נקנית ביסורים.

מדברי ימיו של ר' זרח ברנט המסופרים על ידו מתברר עד כמה הגזימו, אלה שהיה להם ענין בכך, בהתנגדות בני ירושלים למפעלו, ומה היתה באמת דעת גדולי ירושלים ומנהיגיה על דבר יסוד פתח תקוה, ופרסומם של דברים הוא הוא תקונם.

הפרקים המעטים של דברי הימים הנתנים כאן מוסרים בקצרה. את מארעות חייו היותר חשובים של ר' זרח והם מועט המחזיק את המרובה, מהם יש ללמוד על גדולת נפשם של בני קבוצת הבונים הראשונים אשר ר' זרח הוא משורה ועל אמן רוחו אשר ידע גם בלבדו, לפעול וליצור באמונה ובתקוה חזקה בבנין העיר יפו העברית, עד סוף ההצלחה, ואם הושמו זרי תהלה בראשי מפתחי ומשכללי ארצות עשירות בעלות אפשרויות מרובות

כאוסטרלי וכדומה, והושרו שירי תפארת לכת מרצם ורוחם אשר לא ידע ספק לעולם, על אחת כמה וכמה שאנו חיבים בכבודם של אלה אשר ידעו תמיד רק בטחון מוחלט במעוז ה' ואמונה שלמה בהצלחת תפקידם, במקום אין אוצרות טבעיים, ואין סכויים להצלחה מופלגת — רק לשם מצות ישוב ארץ ישראל, בשלמותה, ומהם יש לדסוד וללכת בדרכיהם, וזה יהיה שכרו של בעל הזכרונות. זוהי תפלתו ומגמתו. אשר בשכילה הוא נעתר לספר את זכרונותיו המעניינים.

מ"ו אב תרפ"ח

יהודא הלוי שחטר

נולדתי בעירה ציטוביאן, פלך קובנה, במ"ז ניסן תר"ג, אבי, ר' נחום ב"ר אברהם ברנא ז"ל היה סוחר באדרות שער, הוא גדלני על מבועי התורה בחדרים ועל ספסלי הישיבות, מרבתי אזכור ביחוד את הרב ר' אלי' ב"ר זרח, דודי מצד אמי אשר אצלו עשיתי שנים אחדות—מבן עשר ועד ה"ב-רמצה"— שהשאירו אותותם בחיי.

רבתי היו בעלי אופי קפדני, הם הטילו מרות בתלמידיהם כנהוג בימים ההם, והיו לפעמים קשים כאח ביחסם אלינו, אבל כל מעשיהם ותהלכותיהם, גם קפדנותם, היו ספוגים אהבה ומסירות, ממוזגים בחדה טהורה של עושי רצון קונם, וממלאי תפקידם שלשמו נוצרו, ויותר ממה שהקפידו על התלמידים דקדקו בעצמם, פשפשו במעשיהם, והתקדשו אף במותר להם, התנהגותם כבני עליון השפיעה לטובה על מרבית התלמידים, והאצילה רוח טהרה ואמונת אמן. גם בלא יודעים, ומבלי שום הכרה על בית מדרשם וסביבתם, אחרי שנעשיתי "בר-מצוה" שלהו אותי הורי לקובנה (סלובודקה) בכדי ללמוד שם בישיבה, האהבה לתורה ולומדיה היתה אז נחלת כל העם, ומי שלא היה יכול להגות בעצמו בתורה התאמץ בכל כחו להגות את הלומדים מנכסיו ולתחזיק בידם, ולכן היו מרכיב העם, גם מהמעמד הבינוני, להרחיק את בחורי הישיבות על שלהנם יום או יומים לשבוע, איש יומו, וחורני שבמשך זמן רב קבעו לי עשרה בעלי-בתים, ימים בבתיהם, היו לי איפוא עשרה ימים בשבוע, וכאמתלאות שונות השתמשתי עד שעלה בידי לחשוות את המחלוקות

בין בעה"ב אדותי, בשכר הימים העודפים הספקתי לי מלבושים ושאר צרכים.

לאחרי שלש שנים נכנסתי לישיבת חרה"ג ר' חיים בחרב ר' אברהם קרויזר וצוק"ל בעהמח"ס פרי עין חיים על ארבעת הטורים, רבנו היה אסיר ציון וירושלם בכל נימי נפשו, וכולו היה חבעה של עריגה עליונה, וכמיהה חזקה לראות בפריחת ארצנו הקדושה ולהשתתף בבנינה, הוא הגיע כבר אז לגבורות, ומסבת חולשתו לא היה אפשר לו לגשם את משאת נפשו, אבל הוא הלהיב את רוח תלמידיו, וימלא אותם אהבה וחבה לארץ אבותינו, ורצון עז לעלות אליה ולבנותה.

בהיותי בן עשרים ושתים נשאתי את רעיתי רחל לאה ע"ה בת ר' יצחק הכהן מלונדון, בתחילה סרבת לשוב, זה, כי ידעתי שעל ידו אצטרך לנסוע ללונדון, בשעה שעוד רבה היתה תקותי לעלות יחד עם רבנו לארץ ישראל, והתקוממתי להרעיון שרבי יעלה לארץ ישראל בלעדי ואנכי אשאר בלונדון, אולם גם עצת רבנו היתה כי למען ישוב ארץ ישראל שומה עלי ללכת ללונדון למען אעשה שם הון אשר אוכל אחר כך להשקיע בארץ ישראל, כי גם אז היתה רוחת בחוגינו הדעה שבכדי להחיות את שממות ארצנו הקדושה דרושים, מלבד עמל כפיים וחריצות ומרץ רב גם אמצעים חמריים מרובים.

רבנו נתן לי אז את ברכתו שאזכה לבוא בקרוב לארץ ישראל להיות מראשני הבונים, ולקח חבל בשמחת הנשואין שלי בחנכה תרכ"ה.

כעבור שבועות אחדים אחרי חתונתי הביאני חותני ללונדון, שם לא מצאתי אז כמעט שום קבוצ מסודר של יהודים מבני אירופא המזרחית, היהודים האנגלים היו מתגדרים אז מאד בפני יהודי המזרח, ואלה האחרונים שהיו מעטים ומפוזרים בעיר הגדולה לאלקים, לא היה רשומם ניכר בעיר,

רבה היתה אז התמרמרותנו על עמדתם הגאיונה והתקיפה של היהודים האנגלים כלפי אחיהם המהגרים, ועל הצורה המשונה אשר היתה כבר אז לעדתם, אבל כל זה לא הועיל, כמובן, לשנות את הסדר.

אחרי כשנתיים ימים שהייתי סמוך בהם על שלחן חותני יצאתי "לעשות חיים" חדשים לעצמי, ועבדתי בתור שכיר יום במחיר לירה אחת לשבוע, אז עמלתי שמנה עשרה שעות ב"מעט לעת" והשתקעתי כל כך בעבודה עד שאחרי זמן קצר למדתי את כל העבודות של תפירת אדרות השער ובחיותי בקי גם בדרכי המסחר במקצוע זה סדרתי לי בית חרושת קטן למלאכה זו.

בעת ההיא קרני אסון גדול, בני בכורי משרה ע"ה שחל"ה ואז התלקטו בביתי יחידי סגולה מידידי ומכירי לעמוד ולהתפלל שם במשך ימי ה"שבעה" בחבורה זו נוסדה חברה ש"ס, והיה לנו צורך במגיד שעור קבוע, בקשר עם זה נדברנו על מעמדם הרוחני של המהגרים החדשים בלונדון, אשר נתברו מאד במזרח העיר, בתור סוחרים ורוכלים, והיו מפוזרים ומפורדים וחסרי כל כבוד וצרכי צבור, וכאן באה לידי גלוי כל המרירות שנצטברה בלכבות על שלטון הועד של עדת היהודים האנגלים שאינו רוצה להכיר במציאותם וקיומם של יהודים אחרים, ולספק את צרכיהם הרוחניים, ובאותה שעה נתברר לנו שיש הכרח להקים בכחות עצמיים עדה יהודית קדושה כבערי מולדתנו, אשר בראשה יעמוד רב גדול ומפורסם מרוסיא להרחיב ולהפיץ את דעת התורה והמצוות, ולענות לכל שואל בדבר ה', אבל בידענו את גאותם ותגרת ידם של היהודים האנגלים אשר לא ירשו לעולם ליסד קהילה יהודית שתהיה שונה ונפרדת מעדתם. החלטנו לפרסם בתחילה את יסוד חברה ש"ס. ולהביא בתור מגיד שעור

רב גדול בתורה אשר יהי' דרך אגב גם למו"צ. לשם זה היה דרוש לסדר את השעור בגמרא של חברת הש"ס. בצורה נהדרה, ושס"ם לא היו אז בלונדון במדה הדרושה, ונתתי שיק על ארבעים לירות בתור הלוואה למקנה עשרה שס"ם בוינה, ומיד כשהגיעו השס"ם סדרנו חגיגה גדולה, ואשר הכניסה יותר ממחצית מחורם.

לשמחתנו בא אז הרה"ג ר' יעקב חדין מולקוביסק לחתנו הרב ר' זוסמאן במנשסטער, להיות נוכח בשמחת ברית מילה של בנו, והשתמשנו בשעת הכשר הזאת להביאו ללונדון, בתור מגיד שעור, הוא נענה מיד להזמנתנו והתישב בלונדון עם בני משפחתו, ושמש בתור מגיד שעור ורב בשכר קבוע מאת הקבוצ' שלנו אבל כל זה הי' בחשאי, ואסור היה לגלות את הדבר בפומבי, כי אז היינו מעלים עלינו את חמתם של היהודים האנגלים עד להשחית, בגלוי אימו עלינו שאם ניסד עדה יהודית מורחית ימנעו מאתנו כל תמיכה, וכך עזרה והשתדלות מצדם אצל הרשות.

גם הרב הצדיק ר' נתן אדלער ז"ל ראש הרבנים באנגליה היה ירא מאד מפני הפרוד בקהלה, ובעצתם של היהודים האנגלים התנגד בכל עז לשאיפתנו, אבל אנו המשכנו את מעשינו, והשתדלנו למשוך את הרב הראשי לצדנו, הכינונו דו"ח מכל העובר במחננו, בכדי להוכיח להרב עד כמה נחוצים קהלה, ורבנות מיוחדת במזרחתה של לונדון בעד היהודים המתגרים, הרחוקים מן המרכז היהודי שבעיר, במשך זמן קצר רשמנו מספר של כמה מאות שאלות שחובאו אז לפני רבנו הנבחר וע"י זה הוכחנו זאת נחיצותה רחצעד שעשינו, והצבענו על התקלות שיחיה צפוי אליהן הישוב היהודי החדש במזרח העיר, מפני רחוק המקום ופוזורו של הישוב היהודי, אם לא ימנו באופן רשמי ופומבי רב לקהלתנו

הרה"ג רנ"א לא היה בכל זאת מרוצה מזה וחשש מפני המחלוקת.

ע"י מסכות שונות התערב גם הרב הגאון האדיר רשכבה"ג מוהר"ר יצחק אלחנן זצ"ל מקובנה בענין יסוד העדה החדשה מבני רי"פ בלונדון, ושני הצדדים הריצו אליו את דבריהם והיו מי שהשתדלו ורצו להשיג גם את השפעתו הרבה והמכריעה בכל עניני היהודית החרדית בזמן ההוא-כנגדנו.

אז קם לנו עוזר ורב, הרב החכם מוהר"ר שמעון מערקל מקובנה אשר שהה אז בפרנקפורט למטרה רפואית ובחודע לו דבר הסכסוך התענין היטב בכל הענין, ועמל הרבה לברר את מצב הסכסוך וכל הפרטים שהיו קשורים בו, וגם נסע לשם זה למקומות שונים, ובעזרתו נתברר לפני מרן הגרי"א שלנו הצדק לדרוש יסוד עדה חרדית מיוחדת בלונדון אלא שבקש להשיג את זאת, בנחת, מבלי לגרום שום התפרצות ומחלוקת אזי התחיל להמטיר מכתבים להעדה שלנו וגם להרב הראשי הר"נ אדלר, בהם בקש משני הצדדים למצא דרכי שלום והשפעה נוחה, בכדי לקרב את הלבבות ולישר את ההדורים עפ"י מכתביו של מרן הגרי"א נתעוררנו לנהוג במדיניות של אהבה ותתקרבות יתרה להרב אדלר, בכדי להשיג את הסכמתו למפעלנו, לפני שבת "שובה" נתפרסם ע"י הרב אדלר בביהכנים שלנו, תכן הדרשה אשר ידרוש בשבת, אז הלכתי להרב אדלר ובקשתי ממנו שירשה להרב של עדתנו להיות נכה בשעת הדרשה, הוא השיב לי כי הרשות נתונה לכל אדם לבקר בשעת הדרשה, אח"כ בקשתי מרבנו כי יתכונן להדרשה של הרב אדלר, עפ"י התכן אשר נתפרסם בכדי שיוכל לבוא ולמלא אחרי דברי הרב הראשי, שני הרבנים נפגשו אז באחזה ורעות ובשיחתם הוסיף רבנו טעמים לשבת לדברי תורתו של הרב אדלר, שניהם קלסו זה את זה, ומתוך דברי רבנו

נתברר להרנ"א, כי לשלום בא, ונפרד מאתו בידידות רבה ועצומה, ומאז ידע הרנ"א כי כונתנו היתה רק לשם שמים ודברי אדוני הקהלה של היהודים האנגלים, לא הלכו עוד עליו אימים, לפחד מפני המחלוקת.

בשביל המטרה האמורה עשיתי עוד מעשה אחד כזה, הרנ"א היה מקבל בכל שנה אתרוג מארץ ישראל, והיה מברך עליו בשעת תפלת שחרית כותיקין בסוכתו, ואח"כ היה הולך להתפלל מוסף בביהכנים הגדול שבדוכס פלייס מקום תפלתם של גדולי היהדות האנגלית. והלורד רוטשילד, אני הייתי מתפלל לפעמים בסוכת הרב אדלר כותיקין, ובשמעי את האסור שיצא באותה שנה מטעם הרבנים על אתרוגי קורפו, הלכתי אל הרב אדלר ובקשתי ממנו רשות להרב שלנו, לבוא להתפלל במנינו, ולברך על האתרוג המהודר שלו, ובאתי והגדתי לרבנו, שהרב אדלר בקש מאתו שאם אין לו אתרוג א"י יבוא להתפלל בסוכתו, ולברך על האתרוג המהודר שלו מא"י, בחיות שנאסרו אתרוגי קורפו, כשבא רבנו לסוכת הרב אדלר והתפלל שם הזמינו גם לסעודת הבקר.

באופן כזה הוצאתי לפועל את פקודת מרן הגרי"א להשתדל ולמצא דרכי שלום ואחזה, בכדי להסיר את המחיצה שהוקמה בינינו ובין הרב הראשי באנגליה שני הרבנים התקרכו זה על עד שנעשו ידידים נאמנים, והרנ"א קבל את רבנו בתור דין בבית דינו, ומושביו של "בית הדין" עבר לאיסט ענד. הכעס של היהודים האנגלים גם הוא חלף והתחילו רואים בנו יסוד נכון ורצוי להתקרב אלינו, וכך הוקמה העדה הראשונה מיהודי המזרח בלונדון שביסודה לקחתי חלק פעיל בהצלחה מרובה.

פחות מכן היתה הצלחתי המסחרית, לקוחותי היו אמנם שבעים רצון מתוצרת בית החרושת שלי, אבל זמן גבית החובות היה רק בשבת, ולכן לא יכולתי לגבות את חובותי בזמן ורבות

סבלתי מזה, כי לא היה בידי כמעט כל חון, להמשכת העבודה בבית החרושת, אבל כעבור איזה שנים, הצלחתי להגדיל ארתי מסחרי, ולהתקשר עם סוחרים בלייפציג ופריז, ואספתי לי חון מצער.

באותן השנים לא פסקה התענינותי בארץ ישראל, כמעט כל השדרים מאי וביחוד מירושלם בקרו בביתי ואנכי חקרתי ודרשתי מהם על מצב הארץ והישוב היהודי בה.

בשנת תרל"א התחלתי לעסוק ביסוד חברה לישוב איי בין בני העדה החדשה, ומיד כאשר מלאו לי שבע שנים לשבתי באנגליה, ויכולתי לקבל פספורט אנגלי, סדרתי את עניני ואספתי את רכושי הקטן על מנת לעלות לארץ ישראל.

בראשית שנת תרל"ב בשבוע של פרשת לך לך יצאתי מלונדון יחד עם אשתי ובתי חנה שהיתה אז בת שנתים, והגעתי ליפו בכ"ו מרחשון, אז לא מצאתי בעיר הזאת גם מנין של יהודים אשכנזים, היו בה רק שמונה אשכנזים, החוף הרשמי לא היה אז ביפו, כי אם בירושלם, ובמקום שקימים כיום בניני ופקידות החוף היתה חומה עבה, ובה פרצה קטנה, כעין חור שדרכו עברו הנוסעים עם הפציהם אל היבשה, ומי שלא היה יכול לעבור בעצמו דרך הפרצה, הועבר ע"י סבלים, ממעלה להכתל ישב אחד הפקידים באהל ורחשגיה על תנועת הכניסה הזאת.

שהיתי ביפו 14 ימים, עד שנודמנה לי שירה של עולים ונסענו לירושלים ברכיבה על פרדות וגמלים, ביום רכבנו ובלילה נחנו, כי הנסיעה בלילה היתה בחזקת סכנה, מדי רכבנו ביום לא פסק פיננו משירי גיל והשתפכות הנפש בשמחה עצומה על התקרבותנו לעיר משאת נפשנו, אבל שני הלילות אשר עברו עלינו בתחנונינו רמלה ובאב-אל-ואד, (שער הגיא) מלאו אותנו חרדה רבה מאי הבטחון שבסביבה הערבית הפראית, בדרך נפלה חנה הקטנה מן הפרדה שהיתה רכובה וקשורה

עליה, וקבלה חבטה יפה באדמת ארץ ישראל, אשר נקשרה אליה אח"כ באהבה כל כך רבה, כל השירה הכרחת לעמוד עד שהספקנו לקשרה שוב על הפרדה, ולתרכיבה על ידי.

מיד לבואי ירושלמה התענינתי מאד בתסיסה אשר שררה אז בישוב הירושלמי לשם גאולת הארץ ועבודת האדמה, אבל גם עצם שבתי בארץ ישראל נתנה שמחה בלבי, ומבלתי יכולת לגשת ליסוד ישוב חדש בארץ ישראל, אחרי הכשלון הידוע במעשה קנית אדמת יריחו, שלחתי את ידי במסחר, מכיון שלא הייתי רגיל בדרכי המסחר של תגרי המזרח, אבדתי את כספי במשך זמן קצר, ובכדי לשבת בארץ ישראל קבלתי עבודה של תפירת מגבעות אצל אחד הגרמנים בירושלם, באחד הימים התעבר בי הגרמני, כשנדמה לו-שלא מלאתי את עבודתי כראוי, ויטל את כלי הגחון המלובן על ראשו, אז לא יכולתי נשוא עוד את מרותו, בזכרי כי בלונדון עבדו בבית החרושת שלי עשרות פועלים, ואנכי, אף את קולי לא הרימותי עליהם, והתפטרתי מעבודה זו, באותו הזמן יסד הרב הגאון ר' זלמן בחר"ג ז"ל את חברת מאה שערים לשם בנין בתים וחצרות מחוץ לחומת ירושלם, וקנה לשם זה את האחוזה "כרם כדכוד" היא מאה שערים של היום, אנכי התחברתי מיד לאגדה זו, ונמנתי עם החברים, אבל מאין בידי שום אמצעי קיום הכרחתי לחזור ללונדון, אז עשיתי שם כשנה אחת והצלחתי במסחרי, לאחר שחסכתי לי שוב פעם סכום חשוב כאלף פונט בערך. מהרתי לחזור לירושלם ובניתי בשנת תרל"ד את ביתי, בין עשרת הבתים הראשונים של מאה שערים, את יתר רכסם שנשאר בידי השקעתי בבנינים במאה שערים בהלואות אשר נתתי לחבונים הראשונים, כי רציתי לראות את השכונה בנויה על תלה, אבל לבסוף כשאול כל כספי וההלואות לא הושבו לי מהר, הכרחתי ללוות כסף מאחרים בתור גמ"ח לצרכי מחיתי, ובמצב זה החלטתי לחזור שוב ללונדון בכדי לאסוף רכוש

מספיק לבנות וגם להבנות בארץ, הפעם העברתי גם את בני ביתי ללונדון, ושהיתי שם יותר משנתיים, אז הצלחתי לשכֹּלֵל את מסחרי יפה, באתי בקשרים עם קנדה, לייפציג, פריז ובלגיה וראיתי רוֹחַ בסחרי, בין חוגי הסוחרים היהודים במקצוע שלי בלונדון היתה לי כבר השפעה, ועוררתי אותם שישתתפו בפועל בבנין ארץ ישראל, אבל שום הצעה קונקרטית לא היתה ביד, ולכן לא עלה לי לארגן שום חברה לתכלית זו, ואולם תמכתי הרבה בידי השדרים ממוסדות ירושלים, ונתתי להם תמיד מהלכים בין הסוחרים, בכלל התאמצתי להכניס בין הסוחרים רוח של יחדות, לפקוד על שמירת קניינינו הקדושים בכל הזדמנות רצויה ולהוציא מהם כסף בעד ארץ ישראל בתבולות שונות.

בחדש שבט תרל"ז חזרתי שוב לא"י עם בני ביתי וחבאתי לירושלים סחורות שונות, ביניהן עשרים חביות דגים מלוחים, אשר כפי שמסרו לי, הובאו אז לירושלים בפעם הראשונה, אז כבר נסתדרה יפה הקבוצה הראשונה לשם ישוב הקלאי בארץ ישראל, החברות הראשונות מבני ירושלים בשם "פתח תקוה" שעסקה בקניית אדמת יריחו, וכן החברה "ישוב ארץ ישראל" וחברת "ישוב ארץ ישראל באה"ק. הנקראת חברת עבודת האדמה, וגאולת הארץ". שנתארגנה ע"י המנוח ר' דוד מאיר גוטמן, ור' אליעזר ראאב ז"ל, לא הצליחו למלא את תפקידן, ואולם הפעם גמרו בדעתם הר"י סלומון, הר"מ שטמפר, והר"ד גוטמן ז"ל שלא יסוגו אחור משום מכשול שבעולם בדרך גשום שאיפותיהם, התחברתי אל הקבוצה הזאת, ובקיץ תרל"ח התחלנו לנסוע למקומות שונים בכדי לבחון אותם אם הם ראויים ליסוד עליהם מושבה הקלאית.

באחד מימי תמוז יצאנו לסביבות יפו בכדי לבקר את שטחי האדמה שהוצעו לנו ע"י הסרסורים הספרדים, לאשתי ולבני משפחתי אמרתי אז כי נשחה בדרך שלשה ימים למרבה, ובקושי רב הסכימו לנסיעתי, אבל אנו עשינו במשלחת

זו 13 ימים, בקרנו וחקרנו את אדמת דורן (רחובות) ראשון-ציון, ואדמות שונות בסביבות רמלה, לבסוף בחרנו באדמת הכפר הערבי מלבס, ובתווכו של סגן הקונסול האנגלי ביפו מר אמוליק קנינו שם מהיוני קסר 3500 דונם במחיר 5 פרנק הדונם, בידי חמיסדים לא נמצא אז כל כסף, ובכדי להחליט את הקניה לנו, נתתי אז על אתר שיק משוך על אחד הבנקים בלונדון בסכום של 300 פונט לשם תחלת פרעון.

כשחזרנו אח"כ לירושלם הבאנו למשפחותינו ולתושביה משנה שמחה, ידידינו ובני משפחתנו ששו עלינו משוב כעל תחית מתים, כי כבר ביום החמשי ליציאתנו חשבו אותנו לטבוחים בסכני בידואים שודדים, ובקשו מחמסמה להתחקות על עקבותינו, ועשו שחזרנו היינו בעיניהם כשבים לחיים חדשים, ויתר בני העיר שמחו כמעט כולם, על אשר הגדיל והפליא ה' לעשות אתנו בחקימו בדינו נחלת שדה אשר נוכל לבנות עליה מושבה יהודית הקלאית בארץ ישראל, אז גרתי בביתי במאה שערים, וכביום של חתונה, וזבח משפחה, לפי מנהגי ירושלם, הביאו לביתי כל גרי השכונה בקבוקי יין טוב ומגדנות להגדיל את השמחה ולהאדירה, על תחלת גאולת הארץ, ונטיעת עם ישראל באדמתו הקדושה, כל יום השבת ההוא עבר עלינו בשמחה עצומה כי הצליח ה' את תפצנו בדינו. להעמיד לנו גדר ביהודה וירושלם, למחרת היום הזה שמענו כי אחדים מיהודי ירושלם מביטים על מעשינו כעל התפרצות מעין עליה בחומה, גם אחדים מה"פקחים" הנמצאים בכל דור ובכל מחנה נתנו את מעשינו לקלסה, בסגנון של "היחיו את האבנים מערמות העפר", כי לא האמינו שיהא בכחותינו להפוך אדמה שוממה למקום ישוב ותרבות, אבל יד חזקה מאנשי ירושלם היתה אתנו, והם נתנו לנו אמין. ועודדונו לקראת המפעל הגדול.

ימים אחדים אחר כך פגשנו במעצורים גדולים

בסדור הנורות הנחוצים אצל הממשלה. וע"י החוספות
 והבקשישים הרבים שנאלצנו לתת או להפקידים, עפ"י סדרי
 הממשלה התורקית בזמן החוא, עלה מחיר הקרקע הרבה
 יותר מהמחיר העקרי, אבל בשכר זה רכשנו גם אחדת ועזרת
 הפקידים התורקים למעשינו, ואחד מהם השתמש בכל כח משרתו
 והשפעתו לעזור לנו, הוא יעין לנו לבקר את השיך של
 הכפר הקרוב לאדמתנו, ולשחרו במרגנות יפות למען הבטיח
 את ידידותו בתור שכן, כי בלאו הכי נהיה תמיד שרויים
 בסכנה של התנפלות וצפויים לכל רע, אנו עשינו כדברי
 הפקיד, ובוזה קנינו לנו את ידידות השכנים אשר אמנם היתה
 נחוצה לנו מאד להגשמת רעיוננו, והביאה לנו תועלת מרובה
 כאשר אפשר להלן.

בט"ו באב יצאנו בפעם השנית אל אדמתנו בכדי לקבוע
 בדיוק את המקום המתאים לבנין בתים, ובחרנו בגבעה, כשאך
 ראינו מרחוק את הגבעה שיחדנו למקום מושבנו, התקדמתי
 אני במהירות על הסוס והתנפלתי על הככר. נשקתי את
 האדמה, והרוייתיה בדמעות שמחה וגיל, כמוני עשו גם יתר
 חברי, וכולנו ברכנו מקרב לב ברכת שהחינוקימנו והגיענו
 לזמן הזה. הרגשתי אז כאילו נולדתי מחדש. ובמקום הזה היו
 חורתי ולידתי.

אח"כ החלטנו להעביר את משפחותינו ליפו שאדמתנו
 קרובה אליה ביותר, בכדי שנוכל לשכות ביפו, ולהכשיר
 את האדמה להתישבותנו בששת ימי המעשה, אשתי ע"ה
 סרבה אז לנוע על חורבות שוממות, ולשבת במקום מדבר
 ציה, כאשר תארו לפניך את המקום, ובקשה מאתי שאעלה
 אל הרב הגאון ר' שמואל סלאנט ז"ל לשאל בעצתו הריש
 סלנט נתן צדק מתחילה לדברי אשתי, ואמר לי שעפ"י הדין
 אין אני יכול לכוף את אשתי שתגלגל עמי בכל הנסיונות
 שאני אומר לעשות, ואם רצוני הוא דוקא בכך. היא יכולה

לדרוש ממני עפ"י דין תורה גם פטורין. אני ענתי להרב בדברים האלה: אם הרב חושב את מעשי למעשי שמות של "יוצא מדעת", הרי אז לא יהי' גם גמי גם כשר עפ"י דין, אולם תקותי חזקה כי בזכות מצות ישוב ארץ ישראל אשר אנו חולכים לקיים, יחפוך ה' את השממה לגן עדן, ואשתי לא תסבול שם, הרב ר' שמואל סלאנט התרגש מדברי, וצוה לרעיתי ללכת אחרי, גם אחרי המאורע הזה לא נשתונו לגמרי בדעותינו בענין ההתישבות בפתח תקוה, והדברים הגיעו לאוני הגאון מוהר"ל דיסקין, וישלח לקרא אותנו אליו, הוא הכיר אותי מיום שפגשני בפריו לרגלי מסחרי, ולכן השתדל להשלים בינינו, הוא הגיד אז בהתלהבות גדולה בפנינו, כי לו היה בכחו היה עוזב את מעמדו הרבני, ונוהר בשמחה אתנו יחדיו אל אדמתנו להתישב בה, לפלח ולשדד אדמתה, ויעודד אותי ואת רעיתי בדברים חמים ונמרצים ובתחנונים ממש שלא נפסיק חלילה מלגשם את הרעיון הנשגב, לישב את שממות ארץ חמדה, ובברכתו קרא בהתרגשות: עוד תזכו ותאכלו מטוב הארץ, עוד תסעו בכרכרות בחוצות ערי א"י, והייתם כגן רוה וגו', ובדבריו השלים בינינו. העברנו את בני ביתנו ליפו אשר רקמרחק של שעתים וחצי ברכיבה הפריד בינה ובין אדמתנו, אשר קראנו לה שם "פתח-תקוה" ואנו יצאנו לאדמתנו להכשירה לעבודה הקלאית, בהיותנו בלתי מנוסים בחקלאות עשינו בתחלה שגיאות גדולות, הקימונו אהל בשבילנו, ובשביל חבזמות, וחלכנו לבקש פועל ערבי שיעבוד אצלנו בתות מורה לעבודת האדמה, אבל שום ערבי לא רצה ללכת ולעבוד אצלנו, ידידנו השיך של הכפר הציע לפנינו שנקנה אצלו עבד בשכר ידוע, אשר יעבוד אצלנו כל ימי חייו, אנחנו נרתענו מפני הרעיון להנחיל עבדות כמושבנתנו, והוספנו לבקש פועלים חקלאים מבין הערבים, לבסוף הובא לי ערבי אחד שחר העור אשר הסכים לעבוד אצלנו בתנאי שנחקק על ידו כתבת קעקע בשמנו, אנו סרבנו גם לזה, אבל באין מוצא רשמתי סוף

סוף באיזה דיו את שמי על ידו של הערבי, והוא התחיל לעבוד אצלנו, ולעזור לנו בהכשרת הקרקע, יחד עם אשתו ובניו, אחרי עבור שבועות אחדים, בחזרנו ביום הראשון בבקר מיפו לאדמתנו, לא מצאנו לא את הערבי, ולא את הפרדות שלנו, ... היינו שוב פעם כמעט אבדי עצות.

בידענו כי כל הערבים שכנינו שלמים אתנו, החלטנו אז להעביר את כל בני משפחותנו אל המושבה, בכדי שנוכל לעבוד בהתמדה, בעזרת כל בני המשפחה, ואיש לרעהו יאמר חזק, מיד הקימונו אהל גדול מחולק לשנים, והוצאנו את כל בני משפחותינו אל אדמתנו, עשר משפחות במספר, העבודה הראשונה שהוטלה עלינו לעשות אז היתה בנין בתים למעון לנו, מרם שיגיעו ימי הגשמים, התחלנו מלבנים לבנים מהול ועפר, ובעבודה זו השתתפו כל בני הקבוצה מגדול ועד קטן בהתלהבות רבה, רק אחד הבנאים הערבים השתתף בבנין ועשה את המלאכה היותר אחראית, במשך זמן קצר הוקמו קירות הבית שלי, אבל מיד נחליתי בקדחת מלרית, ודיזנטרי, ונחלשתי מזמן לזמן, אשתי לבשה בגדי ערביה ויצאה יחד עם נער ערבי ליפו בכדי להביא אלי איזה רופא, בינתיים אתא לי, ומצבי נעשה קשה מאד, לקול אנחותי ולמראה התהפכי במכאובי, נתעוררה ערביה אחת, והביאה לאחלי ערבי זקן מלחש, הוא שלח את בתי החוצה, והבעיר פח מלא גחלים, גם השתמש באי אלו תרופות, עדי קריאות בתי ותחנוניה לתת לה להכנס אלי, ענה לה כי יש סכנה בדבר, כי אחד השדים נכנס בי ובאותה שעה שיצא מאתי יש לפתוח שמה יכנס בה, ולכן אסור לה להמצא בקרבתו, שעות רבות עברו עלי בענויי עשן מחניק נוסף על כאב נורא, לבסוף נתבלבלו רוחי, ולא הרגשתי כלום, עד שהערבי עזב אותי ונתן לבתי להכנס אל האהל, כשאך פתחה את הדלת והעשן יצא הושבה אלי רוחי, למחרת בא רופא ערבי מיפו, ונתן לי איזה רפואות, אני קמתי ממשכבי, אבל אחרי

ימים אחרים חלו אחרים מחקבוצה במלריה, הם הועברו מיד ליפו עד שנתרפאו, אחרי שבועות אחדים גמרתי לקרות את ביתי, ובית החמר הזה היה, וישאר תמיד חביב ויקר לי כחיכל-מלך כי הוא מזכיר לי את ימי היצירה והחיים החדשים ההם. בו חסיתי בחרף הראשון והשני בפתח תקוה, בית אחד של החבר האמריקאי - ר' אשר זעליג - אשר הערבי הבנאי לא שם בו מלט ובנהו כמעט רק מעפר. התמוטט אחרי זמן קצר בלי סערה אחד בחורף החור, ובן רגע היה לעי מפלת, אנו הכנסנו את בני המשפחה בבחלת הלילה לתוך ביתנו, והוא הכרח לבנות לו אח"כ בית חמר חדש.

כעבור ימי הגשמים יצאנו להרישת הקיץ, רוב אנשי הקבוצה הסתפקו בחרישה ערבית ע"י פרדות, אבל אני ומקצת מחברי נסענו ליפו וקנינו מחרשות אירופאיות, והתכווננו להרוש את האדמה באופן יותר טוב, אדחכי וחכי גמרו חברינו את החרישה והתחילו בזריעת שומשומין. אני רתמתי פרדה למחרשה שלי אבל היא לא יכלה למשוך בה, אז בקשתי מערבי אחד שיעזור בעבודה, וידחוף את המחרשה, הבטחתי להערבי לתת לו את מחצית התבואה מן האדמה אשר יעזור בחרישתה ויזרע אותה, אבל הוא לא רצה ולא האמין במחרשה האירופאית, אז הוכרחתי לשלם לו במיטב בעד החרישה לחוד ובעד הזריעה לחוד, לבסוף הוכרחתי לעזור גם בידו בחרישה, ולפעמים דחפתי לבדי את המחרשה, אבל אחרי עמל רב הפכתי את חלקתי שהיתה כמעט כולה אדמת חול - יפה יפה, וזרעתי עליה, והתוצאות הראשונות היו שאני קבלתי ששים עמרים מן החלקה בשעה שחברי שהשתמשו במחרשה ערבית הוציאו רק ארבעים עמרים.

ראינו אז ברכה בעמלנו, והתעודדנו לעבוד בימים הבאים ביתר מרץ, בסוף הקיץ של תרל"ט, העלינו לירושלים 30 גמלים טעונים חמתי, שעורה, דורה, שומשכין ועדשים.

בתור "מעשר" מתבואתנו הראשונה, הכנסנו את הגמלים לשכונת מאה שערים, שהיתה בנויה אז רק מצד הדרך, והכילה רק כעשרים בתים, חברנו את הגמלים על הכור הגדול שזה עתה נגמר בנינו, ושלחנו להכריז בירושלם, ולקרא לכל הכהנים והלוויים, כי יבואו לקחת את חלקם קודש, מתבואת אדמתנו אשר ברכנו ה' בה בשובנו, אחרי כאלפים שנות החרבן, לעבוד את האדמה הקדושה ולשמרה, ושלשת ימים שמחנו אז לפני ה' במאה שערים, בשירים ובקול רנה והלל לד' אשר הפליא חסדו לנו לשימנו לתקומה בארץ הנבחרת, עשינו כרה גדולה לאנשי ירושלם, גם יושבי ירושלם שלחו הרבה מתנות לשמחה זו, בחגיגה זו נמלך חלק חשוב ונכבד הרב ר' יואל משה סלומון, הר"ד גוטמן, הר" אליעזר ראאב, והרב ר' יעקב בלומנטל, התעוררות גדולה היתה אז בירושלם לקראת מפעל הבנין והגאולה, ורכים מבני ירושלם התאחדו לקבוצה של מתישבים אשר עבורם קנינו אח"כ 10.667 דונם אדמה, מהאדון טאיון במחיר 4 פראנק הדונם.

למרות הצלחתנו להוציא לחם מן האדמה לא יכולנו אז לאכול בעצמנו את תבואת עמלנו ויגיענו, כי לא היו ברשותנו בתי ריחים משוכללים, ולכן היינו מוכרחים למכור את תבואת אדמתנו לסוחרים במחיר אשר השגנו בעדה, מאין ביכלתנו למחון אותה כראוי, ולצרכינו היינו קונים קמה מבתי המסחר ביפו, ותוצאות המצב המשונה הזה היו קשות מאד בשבילנו, ביחוד סבלנו רבות ע"ז בימי החורף, של השנה הבאה. אשר היתה גשומה מאד.

באחד מימי החורף העז של שנת תר"מ אזל הקמה מכלינו, וישלחו אותי בני הקבוצה ליפו, בכדי להביא משם איזה שקים קמה, אבל גשם שוטף בלי הפסק לא נתנני להמשיך את דרכי, בחרף נפש התקדמתי על סוסי תחת מטרות עז שהרטיבו את בשרי עד היסוד, עד שבאתי אל ודי-מוסררה, (יובל השופך את מימיו אל הירקון על יד יפו) אשר

אז לא היה עליו עוד כל גשר, המים שטפו ועברו מעל לכל
 גדות הנחל, וערבים רבים מצאתי שם יושבים ומחכים לירידת
 המים בכדי שיוכלו להמשיך את דרכם, והכרחתי לעמוד,
 בידעי כי בני ביתי וכמעט כל בני המושבה, רעבים ללחם
 ומחכים לקמח אשר עלי להביא להם, התפרצתי לחצות
 את הנחר עם סוסתי פעמים אחדות, אבל הערבים שישבו
 על יד המעבר החזיקו ברסן סוסתי ועכבוני במרוצתי באמרם
 כי גם אני וגם סוסתי לא נצא עוד מן המים העזים והרודפים
 אם אעז לחצות בהם, ומה גדול היה כאבי כשהכרחתי לחזור
 אל המושבה לפנות ערב בידים ריקות, כאשר ראוני דוחר על
 הסוס מרחוק קו כולם לישועתו, והנה לא הבאתי כל מאומה,
 קשה היה לי לראות בצערם של כל בני המושבה שנאספו אז
 לקראתי, נשים אחדות הטיחו אז דברים כנגד מפעל ההתישבות
 וקשה היה אז תפקידנו להשקיט את התקוממות הרוחות יחד עם
 רעבון הבתים, אני התאזרתי עז ועודדתי אותם באמרי, זהו
 הנסיון הראשון הקשה ביותר אשר נסנו בו ה', בהיותנו הראשונים
 לבנין שממות ארצנו, ואל נא נכשל בשעת הבחינה, אחרי נסו
 אחדים מקבוצתנו לעבור את הנחל בכדי להביא מזון מיפו,
 אבל גם הם לא הצליחו, והכרחנו לחשלים עם מצב הרעב
 אשר נמצאנו בו, אכלנו לחם שחור מדורא בלתי טחונה, ופתות
 ערביות אשר למדנו שכנינו לאפות מהקמח השחור שלהם, גם
 עצים לא היו לנו אז להסיק בהם את התנור, והוכרחנו להסיקו
 בגבעולי דורא, פעם השתמשנו בחלל גזעו של עץ עתיק עב,
 שם הסקנו אש מגבעולי דורא לחים, כי יבשים לא היו לנו,
 ונעשה עשן רב מסמא עינים, כשנגמר הלחם והתחלנו יוצאים
 מהתנור, נפלנו בתוך שוחה עמוקה שלא ראינוה מחמת העשן
 עצמותינו נתרוצצו יפה מעצם הנפילה והכאב היה גדול, בכל זאת
 היינו שמחים במדה רבה, על שהצלחנו לקבל לחם ערבי טרי...
 בחרף זה התחילו מי הגשמים, מטפטפים דרך גג ביתי

שהיה שטוח וכבוש מחול ותבן כ"מדה" ערבית, אז היו האנשים
 והכלים והבהמות והתבואה בחדר אחד, מפחד גנבים. שמתי
 מתחילה את תבואתי באותה הפנה של הבית שבה לא טפטה
 הגשם רק מעט, ואנכי שכבתי תחת מקום התורפה של הגג
 אבל אח"כ התחיל הגשם יורד בתכיפות עלי וחוכרתי לשכוב
 על שקי התבואה, לבסוף ירד הגשם על פני כל הבית והרטב
 את התבואה לגמרי, אז הכרחנו לעמוד שלשה לילות תחת
 המשקוף של הבית שהיה די חזק למנוע את הגשם, ובמצב
 כזה החזקתי את בתי הישנה בזרועי, גם בתים אחרים נתרופפו
 בחרף ההוא, זה הוכיח לנו שבתי ההבר לא יצליחו כלל למושב
 לנו. וסכנת דלף וגם מפלת צפויה להם תמיד, וגמרנו לבנות
 שני בתי אבן גדולים בשביל כל בני הקבוצה, ובהיות שלבנין
 בית במושב חדש היו זקוקים אז לפירמן (רשיון) רשמי מהכמילה
 המרכזית בקושטא, מה שהיה קשה מאד להשיג, וכמעט מן
 הנמנע, בנינו שני בתים בלילות מבלי רשיון, ביום המשכנו את
 עבודת השדה, ובלילה היינו יוצאים לעבודת הבנין, כמעט
 גמרנו את בנינם של שני הבתים הוגד הדבר להממשלה
 ע"י שכנינו, ומיד באו הרבה חילים אל המושבה, כגדוד שבא
 לדכא מרד גדול, אנו ידענו לקדם את פני הקצינים כמתנות
 הגונות, עד שהזעם הראשון שלהם נשכח, ונחפכו מאויבים
 לידידים, ומכיון שהחוק התורכי אומר שאין לסתור בית הבנוי
 ועומד על תלו, יעצונו כי נגמור במהירות את קרולו של אחד
 דהבתים, הם ישחו בלילה הבא בכפר הערבי הקרוב
 בכדי שלא יראו את המלאכה בעיניהם, ואנו נגמור בינתים את
 בנינו של אחד הבתים, ואחרי שהבית יהיה כבר גמור לא
 יצטרכו להרסו, ומה שנעשה יהיה עשוי אבל לעמת זה צוו עלינו
 בתור עונש להרוס בידינו בפניהם את הבית השני שעלה לנו
 בעמל רב ובדמים מרובים ולהסתפק רק בבית אחד למושב
 לנו.

אחרי אשר היה לנו גם בית אבנים (משותף לכולנו) אמרנו להביא מלמד ולמסור על ידו את חמש עשרה הילדים שהיו אז במושבה, ללמד אתם בחדר, אבל פתאם חלו ארבעה ילדים בקדחת מלרית ומתו בזמן קצר ונקברו ביפו, חסר עזרה מדיצינית מידית חורגש אז בכל תקפו במושבה.

המתישבים על אדמה טאיון שהיתה סמוכה להירקון סבלו עוד יותר מאתנו, הקדחת בקרה אותם לעתים תכופות ורכים הללים הפילה, הדרך למושבים היתה מלאה מים ובצות. וקשה היה להגיע להם ולהביא להם צרכי אכל ורפואות, וימים רבים לא היה להם במה להחיות את נפשם, אשה אחת מתה בבקתה שלה, ואיש לא ידע אדות זה, עד שבא איזה ערבי ורהודיע לנו על דבר מיתתה, נהגנו את העגלה שלי רתומה לשתי פרדות בכדי להביא את גופתה לקבר ישראל אבל לפני שהגענו אל הבית טבעה העגלה בבוץ, ובקושי רב הוצאנו את העגלה, והעברנו את הגופה אליה, אח"כ לא יכולנו לעבור את המוסררה, ופרדה אחת נפלה באותו המקום, והכרחנו לשכור גויים שידחפו את העגלה, עם המטה עד ליפו, מיד אחרי זה חלו נשים אחדות, ושני גברים במלריה, ופקודת הרופא היפואי היתה כי יעבירו אותם מיד ליפו, כי בצות המקום הן קן של קדחת המסכנת את חיי כל בני המושבה, ואין להתמהמה בה אף רגע, לנו היו אז רק שתי עגלות, וכשהשכבנו בהן את הנשים בכדי להוליכן ליפו, שוב לא יכולנו להעביר גם את הגברים החולים, ובאותו הלילה מת אחד מהם, המצב הקשה הזה דכא אותנו עד מאד, ידענו וקוינו שננצח את כל המכשולים הרגילים כחוסר מזון וכדומה, אבל להלחם עם טבע המקום לא עצרנו כח. אז נשלחו רבים מבני המשפחות חזרה לירושלם, ואחדים מן האכרים התחילו מהססים ג"כ לשוב, רוב בני הקבוצה החליטו להשאר במקום, בכל אופן, באותה שנה לא הצליח היבול, והנה

הגיעה שנת השמטה, ולא ידענו לשית עצות בנפשו, מה נעשה בכדי להחזיק מעמד, אחדים החליטו לחשוב את משפחותיהם ביפו, ואחדים חזרו למקומותיהם, אני הייתי, כאז כקדם חזק באמונתי כי השי"ת יראה בעמלנו, ויצליח סוף סוף את דרכנו המלאה מכשולים וכמה פעמים שרתי אז "הזורעים בדמעה ברנה יקצורו", ואולם כל הכסף שהיה לי בלה, ובלי השקעה מרובה לא היה אפשר אז לקוות להצלחה, וליבול טוב מן האדמה, והדבר הזה הכריח אותי לחשוב ע"ד חזרה ללונדון, לעסוק שם במסחר, ולאסוף רכוש למטרה זו, אבל אחרי שאכלתי גם את שארית כספי לא היו לי אמצעים אף בשביל הוצאות הדרך ובכדי להמציא הוצאות לדרך הוכרחה אשתי למכור אז את כל תכשיטיה, למפקח על נחלתי שמתי את ר' מיכל לייב כ"ץ ז"ל, ויצאתי את המושבה, בכדי שלא להרפות את ידי חבונים האכרים הנאמנים שהחזיקו בנחלתם גלית אז בפני כולם את דעתי כי הנני עוזב את המושבה מתוך רצון עז ואדיר לאסוף אמצעים חדשים כדי לשוב ולהמשיך בה את מלחמת המיום וההתנחלות ביתר שאת ומרץ, ונשבעתי בפניהם שאם רק יעזרני ה' ואספתי איזה חון אחזור אל אדמתי לעבדה ולשמרה וכל כך קשה היתה אז עלי הפרידה ממושבתינו ומארצת"ק עד שהולתי דמעות רבות על מכסה האניה אשר חובילה אותי ללונדון, השתי כאלו לבי נתן ממני ונשאר תקוע במחמדיו—גבעות החול של השרון ולא גרעתי את עיני מחוף יפו וכיפיו עד שנעלמו, אח"כ נסגרתי בתא אשר לי באניה, אשר נדמה לי כקבר, —ימים תמימים.

בשנת תרמ"ב, שנת השמטה עזבו כמעט כל האכרים את פתח תקוה, והלכו באשר הלכו, אבל המיסדים, לא נחו ולא שקטו ובקשו תחבולות לקדם את פני הרעה שלא תחרב המושבה לגמרי, ועוד באורחה שנה קנו מגרש רחב בכפר יהודיה הנמצא במרחק של מהלך שלשת רבעי שעה, מפתח

תקוה, הם הצליחו לכוון ביחודיה מקום מושב וגם מרכז לתורה ולעבודה, בראשותו של הגאון הצדיק ר' מרדכי גימפל מרוזניץ, בפתח תקוה נשארו אז רק יהודים אחדים בתור שומרים ומפקחים על הנחלאות בלילות, אבל המושבה לא היתה יכולה להתפתח בהצלחה באופן זה.

האחד היה הרב ר' ארי' ליב פרומקין ז"ל, בעל ספר תולדות חכמי ירושלם וסדור רב עמרם גאון, אשר התמסר בכל מאודו לתקומת פתח-תקוה, ולמרות האיומים אשר הרבו עליו חבריו. כי לא יעזו לסכן את נפשו במקום שאינו ראוי לישוב, בחר לשבת בפתח-תקוה, מתחילה לא נתנו לו גם היהודים לבנות בית בפתח-תקוה, הלך ובנה שם רפת, ובסתר הקים גם אילו חדרים וישב בהם, בכדידות אשר הוטלה עליו מטעם אחיו היהודים היה צפוי לכל רע, אבל הוא הראה את אומץ לבו ובטחונו הרב במדה מפליאה ולא שעה אל דברי מחרימי פתח-תקוה, הוא גם הרבה לשלוח מכתבים ליחידים ולחברות ולמוסדות להעיר ולעורר על תקומתה ובנינה של פתח-תקוה שהזנחה מבניה — בונה, עד שמאמציו הכתרו בהצלחה, ועל חשבונו של האכר והבונה, הסופר והלוחם הזה יש לזקוף חלק גדול ומכריע מבנינה ופריחתה של פתח-תקוה כיום הזה.

בראשית ישובו בפתח-תקוה אירע לו מארע קשה שזעזע אותו עד עמקי נפשו, אבל הוא הוכיף במרץ למשוק בעול הישוב אשר נטל עליו, בחפרו באר לצרכי נחלתו אנה לו ה' ששני ערבים שעבדו אצלו נפלו לתוך הכור ומתו מיד, השכנים הערבים רגזו ורגשו על הדבר וקראו "רצח" על היהודי אשר עליו הטילו את אשמת הריגת שני הערבים בצדיה, רק אחרי עמל רב וחרדה גדולה עלה ביד הר"א פרומקין להטות את לב הפקידים הטורקים באמצעים ידועים, שיכירו ויפרסמו את הענין לאמתו, ולהסיר מאתו את כל האחריות במקרה ההוא.

אחרי אשר הצלחתי להרויח שוב פעם סכום כסף חשוב
 בלונדון, והתכוננתי לבא לארץ ישראל ולבסס את פעולות הבנין
 אשר החלתי בהן, נתתי אל לבו להשתמש בנסיעותי המסחרות
 בכדי להזדמן עם אנשי הרגש ושאר רוח הדורשים ומתענינים
 ביישובת של ארצנו הקדושה, ולעוררם לבוא לעזרת המתיישבים
 בפתח תקוה, ובקיץ שנת תרמ"ג כשהייתי בפרוץ בקשתי
 מידידי ה' מיכאל ערלנגר שישתדל שיועידו לי ראיון עם הנריכ
 הידוע חברון עדמונד דה רוטשילד, חברון קבלני בספר פנים
 יפות, אבל כשהצעתי לו שיבוא לעזרת האכרים הירושלמיים
 שבפתח-תקוה ענה לי שכבר לקח תחת חסותו את מושבות
 ראשון לציון וזכרון יעקב והשקיע בהן 4,500,000 פרנק, אני
 בקשתו שאם יוחזר לו הכסף אשר נתן להאכרים בהלואה
 יקציב אותו בתור קרן להתפתחות הישוב החקלאי בפתח-תקוה,
 אז ענה לי חברון, כי הוא נכון למסור לי את כל הכסף
 שהשקיע, אם יזכה לקבלהו בחזרה, במתנה גמורה...
 כשבקשתי בכ"ז למצוא איזו תכנית לבוא לעזרת פתח-
 תקוה השיב לי כי הוא יחשוב על הדבר הזה, אני לא הסתפקתי
 בראיון הזה, ומיד הלכתי להמלומד הגדול הדר. רבינוביץ, מי
 שחתיק כמה ממסכתות הש"ס לצרפתית, ובקשתי ממנו
 שיערוך מכתב לחברון רוטשילד, בשם אכרי פתח-תקוה אשר
 נחרוששו כבר מרוב תלאותיהם בנסיונות הישוב החקלאי, והם
 נמצאים במצוקה רבה, ומבקשים על כן את עזרת חברון בתור
 הלואה למקנה בחמות זריעה, ולבנין ותקון בתי מעון. את
 המכתב שלחתי לפתח-תקוה למען יחתמו עליו האכרים
 ויאשרו את החתימות אצל הקונסול הצרפתי וימציאוהו לידי
 ואשלח אותו לחברון, אבל לא קבלתי את המכתב בחזרה, אז
 פניתי שנית להדר. רבינוביץ, והוא ערך לי עוד פעם מכתב יפה
 בתכן האמור שנשלח על ידי לפתח-תקוה להאכרים לשם חתימה,
 עליו השיבו לי ר' יואל משה קלומון ור' דוד גוטמאן במכתב

כי הם יודעים מה שנעשה במושבות ראשון-לציון וחרון-יעקב אשר הברון מקבל אותן תחת חסותו, ורואים מראש שהפקידים והמורים אשר נשלחו וישלחו אליהן יהפכו את המושבות ואת חייהן משרשן ותכנן ויהלישו את רוח היהדות המקורית והשאיפה לעבודת האדמה והן לא לשם כך יצאו להתישב בפתח-תקוה.

ר' יואל משה סלומון ור' דוד גוטמאן וחבריהם ידעו כבר אז וראו את הגלד ממעשי שליחי ומעבירי חסדו של הברון, ודחו לגמרי את התמיכה היפה והרחבה שהיה אפשר לקבל מהברון, ובלבד שיהיו בטוחים בשמירת צביונה המסורתית של פתח תקוה כרוח בונה אירושלמיים שהיו כולם מושלים אמיצים ביראת ה', אבל הדבר הזה לא עלה בידם אחרי אשר נתרבו העולים והמתישבים מחו"ל, וגם מירושלם, מקץ שנים אחדות ואשר לא יכלו ממשבות שונות לעמוד בנסיון.

בחזרי באותה שנה למושבה, מצאתי את ביתי הרוס ואת נחלתי שוממה, תקנתי את הבית הנחרס, ובניתי עוד בית בן שתי קומות, אחת עבורי ואחת מסרתי לשם ביהכנס זמני, ונטעתי כרם של ענבים וזיתים, אז הציעו לי שאלך ליהודיה לבנות שם בית, אבל אני התנגדתי לזה מפני שני טעמים שהם אחד, ראשית הרי יהודיה רחוקה מאד מפתח-תקוה, ואין לחסב לעצמנו פוזר נפש גדול כזה שנצטרך לדור במרחק כה רב מנחלתנו, ושנית הרי עיקר מטרתנו היא להחיות את מושבתנו פתח-תקוה ועלינו גם לדור בה במדי להגדיל את ישובה.

לרגלי קשרי המסחר שלי שהיו תכופים ונחוצים מאד, וגם מפני שעזבתי את בני ביתי בחו"ל, חזרתי לעונדון בתחילת שנת תרמ"ד, שם עסקתי במשך כל החרף במסחרי, ובקיץ התחלתי בנסיעות מסחריות, ולא עזבתי כל הזמנות מבלי להשתמש בה לטובת המתנחלים בפתח תקוה, בסוף הקיץ נסעתי ללייפציג

וה' שלח לי את ברכתו והרוחתי סכום הגון, כשנפנתי מעסקי עמלתי ליסד בלייפציג חברת ישוב ארץ ישראל, ואחרי שנתכוננה החברה חזרתי שוב ללונדון, ארגנתי גם בה חברה חדשה לשם ישוב ארץ ישראל, ומיד החברה הזאת לקחתי מנדט ונסעתי לקטוביץ לאספתם הראשונה של חובבי ציון, למרות זה שהייתי ציר מיופה כח לאספה זו לא ידע שום איש מהנאספים בקטוביץ, אותי ואת מעשי, ולכן השתמשתי בתחבולה סנסציונית, לבשתי תרבוש תורקי שהיה שמור אתי מזמן היותי בארץ ישראל, והלכתי להוטל די רום, שבו נתאכסנו חשובי האורחים, התרבוש הזה כבר הסב עלי את תשומת לבם של כל האורחים, הם הבינו כבר כי יהודי מארץ ישראל עומד לפניכם, והתחילו מתענינים בי ושואלים אותי מי ומה אני, אז הזמנתי את האורחים למשתה תה, בראש המסוכין ישב ה' קדמן זאב ויסוצקי, ואנכי מסרתי להאורחים את כל פרשת הישוב החקלאי בארץ ישראל מצאותיו, ומחסוריו, אחרי אשר גמרתי את דברי נגש אלי חזקן ויסוצקי ונשקני בראשי, הוא הראה לי אז קבץ של מכתבים ורפורטים ששלחו לו מא"י, ואמר, שמכולם לא יכל להוציא דברים כהויתם על המצב בארץ, לולא הקרה ה' אותי לפניו, זה היה ביום ה' בערב, אור ליום י"ח חשון ולמחר בבקר פתחו את האספה, מספר הנאספים היה ששים איש, התחילו מוסרים דינים וחשבונות, שונים ומשונים, עד שראיתי שמרוב דברים ודו"ח לא תצא שום תועלת. ולכן בקשתי מה' ויסוצקי שנתאסף עם הצירים המעשיים במוצ"ש להוד בהמלון, ושם יהי אפשר לדבר דברים ברורים ומכוונים למטרה, ולהחליט מה יש לעשות וכיון שלא איש דברים אנכי בקשתי שיחיה לי לפה.

ביום השבת מסרתי לו את השקפתי על מצב הישוב בא"י, בקשתי עזרה בעד אכרי פתח תקוה אשר סבלו ונתרוששו מאד, — בתור הלוואה לבנין בתים, רפתות, וקנית בהמות, וכן לעזור

לבני ביל"ז בגדרה, הדגשתי את הצורך בקניית קרקע נוספת למתנחלים חדשים, והגדתי כמו כן את דעתי שעל חו"צ לעשות את כל החקירות וההכנות ליצירת ופתוח התעשייה שיכולה להצליח בארץ ישראל, במוציא שנתאספנו במלון עם מספר חשוב של צירים, ביניהם היו הדר. פינסקר ודר. חזנוביץ, הר"ז ויסוצקי מסר את הצעותי וכולן נתקבלו מלבד ענין התעשייה, בישיבת האספה שלמחר הצבענו כולנו בעד ההצעות הנ"ל. והן נתקבלו אז הקציבו ושלחו 10,000 פרנק לפתח תקוה 30,000 לגדרה, ובחרו בה' מיומקין שיסע לארץ ישראל לשם קניית קרקעות. הנאספים תרמו אז תרומות יפות למטרה זו, וגם אני השתתפתי בסכום של אלף רובל.

אח"כ שבתי ללונדון ובדרך שובי עברתי את פריז וסרתי שנית ליד ידי האדון מיכאל ערלנגר אשר הועיד לי שוב פעם בקור אצל הברון. הראיון נקבע רק למשך עשרה רגעים, אבל כשנתקבלתי לפני הברון. נוכחתי בחבתו העזה והנאמנה לארץ ישראל הוא התעמק בשיחתו אתי ושכח את כל עסקיו, מסרתי לו את תכן אספת קמוביץ ואת הצעותי והוא התענין בכל פרט ופרט, כאשר עברו שלשת רבעי שעה ואנכי ידעתי כי "תור" גדול של אנשי עסק מחכים על פתחו, עוררתי את הברון על זה, בחששי שמא אני גוזל מזמנו היקר. אבל הוא ענה לי כי: לדבר בענין ישוב ארץ ישראל הוא מוכן ופנוי בכל עת ובכל זמן, אז הבטיח לי הברון כי יעשה תכנית חדשה לסדר את כל המושבות ובכללן גם את פתח תקוה אני חזרתי אח"כ לפתח תקוה מלא תקוה להצלחת ישובנו והפרחתו.

באותה שנה נבנו הבתים והרפתות ברחוב שנקרא ע"ש חובבי ציון בפתח תקוה, והרא' ויסוצקי השתתף אז בעצמו בהנחלת עבודת הבנין, ולאחרונה בקש מאתי להשגיח ג"כ על החוצאה לפועל של העבודה, אבל אני השתמטתי מזה, מעולם לא היה ממדתי לנהל את רכוש הצבור, כי אם לעורר לפעולות

ולעסוק בעצמי בבנין, אבל הפמידים אשר הפקדו אז מטעם חר'ז על השלמת המלאכה וחלוקת התמיכה לאכרים עשו את תפקידם ברשלנות ואז באתי בחליפות מכתבים אדות זה עם הד"ר פינסקר ראש חובבי ציון באודסה, מבין המכתבים נתפרסם כבר במקום אחר המכתב הבא.

"בע"ה, כ"ה כסלו התרמ"ה. 1) פה נחלת פתחתקוה ת"ו. שלום וכבוד וכמ"ס למעכ"ת הרופא המהולל בתשכחות, הגבר הוקם על ראש וראשון לחברת חובבי ציון המהוללה ה"ה כש"ת האדון דאקטאר שמחה (?) פינסקר הי"ו.

"אדוני הרם!

"הנה נא ידעתי שאשמתי כמה שלא השיבותי לאדוני על מכתבו היקר ואשר בו הנחיל כבוד את עבדו במדה גדולה. הלא ידעת, אדוני, שאני עבדך מיום הקדשתי עתותי לעבודת הק', ישוב ארץ-ישראל, אשר למענה השכתי אחור ימיני מעסקי במטרופולין של אנגליה, היא לונדון בירת התבל, ונפשי אותה לשכון בארץ אבותינו, רחקתי מבקשת הכבוד והשררה, וע"כ נערתני חצני לקחת כסף תועפות תחת ידי מכביד ציר אמונים הרק"ז וויסוצקי הי"ו ובלב שלם ובנפש חפצה הסכמתי לבחור בהאדון אברהם מויאל הי"ו לסוכן כללי על קופת המעות הבא אל הקודש פנימה, ואך את נחלת פתחתקוה לבדה, אשר גם אני נמנית בין מיסדיה הראשונים, ולכן ידעתי עם כל מחסוריה וצרכיה אמרתי להשגיח עליה לתועלת הישוב ולא למען קבלת פרס או כבוד ותהלה, ולהתכונן על כל צרכיה וצרכי העם היושב בה — — — — —

1) כך נדפס בכתבים לתולדות חבת ציון לה' דרויאנוב, אבל נראה שהתאריך הזה הוא משובש כי הרי תכנו של המכתב הוא תאור פעולות הישוב שנעשו כתוצאה מאספת קטוביץ, שהיתה בחשון תרמ"ה, וכמוכן אין הדברים מוסבים על הזמן הקצר—כחודש ימים—שלאחרי האספה, והתאריך כסלו תרמ"ו של התשובה על המכתב הזה הנאה להלן, מוכיח שהמכתב הזה נכתב בשנת תרמ"ו.

וגם לא נדחקתי להכנס בפרטי ענינים אם גם לא ישרו בעיני
 כי אמרתי: ידחה הפרט מפני הכלל. — — — — —

"אדוני בלי תפונה יודע שעוד בירח מנחם אב שנה העברה,
 בעלותי ירושלים, נחליתי במחלה עזה. ובשוכי משם ומצאתי את
 האדון מייעראוויטין נפקד על בניני החברה, אשר עד עתה נכנו
 שנים עשה בתים לחמש עשרה נפשות. שאלתי את פי הסוכן (את
 ה' מויאל) איככה באה ועד כמה נפקד האדון הנ"ל, כי נפשי אותה
 לדעת כל הענין לפרטיו, אבל נדחיתי בלך ושוב מבלי תת לי לחקור
 דבר, ואין אתי יודע עד מה מדברי ריכות שעברו אחרי כן בין
 האדונים האלה, עד שהאדון מייעראוויטין נדחה ממשמרתו וכל
 בקשותי פגון בית טבילה והרחצה וברכה ותקון צרכי רבים הושבו
 אחור, למרות צווי כבודו הרם לכוננם ולתקנם, באמרו: "שכלה כבר
 הכסף מידו" והכרחתי לבנות כעת את בית הטבילה מכיסו — —
 והברכה שחיי כל הקולוניא תלויים בה לא נגמרה עדיין וגם עניני
 בתי יחידים לא נגמרו כולם כדי ראוי לדירה — — — — —
 אבל עתה שהגיע עת הזרע, וכבר עברו שני חדשים מימות הגשמים
 ועדין לא מוכנים הדברים העיקריים לחיי הנפשות האלה היינו: עניני
 עבודת האדמה אשר זה תכלית כל מגמתנו ותקות האנשים הבאים
 עד הלום לא הוכנו במועד הראוי עד מה, אך עתה, כיום לפני
 החרישה קנו בהמות דקות-בשר ורעות-מראה, אשר לא יוכלו
 למשוך בעול, מספוא אין, זרעים נקנים כעת במחיר יקר מאד ואין
 זרע לעשרים משפחות, ולחמשה עשר מהם גם אין עבודה, וענין
 הנטיעות לזכך האויר, וגם כרמי גפן ועצי פרי לא יעלה על לב גבר.
 האדון בעצמו לא בא פעם אל הנחלה לראות בעיניו ולהתבונן
 בשכלו על כל מחסוריה, כי איש ידוע חולי הוא וגם בעל עסקים
 רבים ושונים, ואין נפשו להזדקק להם בעצמו כי אם כל הדחיות
 וההבטחות הנ"ל על ידי סופרו ועוזרו הרוקח הידוע — — —
 תחת שבדברים כאלה מוכרח איש מוכשר ונכון דבר כהדירעקטאר

הירש אבל לא סופר ליטעראטור כרוקח — — — — והאיש
המוכשר צריך להקדיש כל עתו לקולוניה. ולכן שמחנו לקראת כוא
הר' סטאראוואלסקי בשמענו שמעו שהוא איש נכון, ומבין הענין
וגם אוהב עמו וחובב ארצו בלא לב ולב ואיש כסותו. נצפך
למטרותינו, אבל עתה שבושש האיש החוא מלבוא וגם מחלת מונאל
הולכת וקשה מיום ליום ועניני הקולוניה יאכלו עמל חו"צ בכ"ז פה
גם צעקת האכרים עלתה למעלה מראש, אמרתי לא אחשה הפעם
ואקרא את יתר חברינו מחו"צ לישועה בעוד מועד ונועץ יחד איך
לקדם פני הרעה. כפי ראות עיני נצרך לבקש את פני הר' מונאל
שימסור משמרתו לזמן מועט — עד אשר יתרפא ממחלתו —
להדירקטאר הירש — — — — אתם מצדכם תכואו
לעזרה בעוד מועד להמשפחות האלו שנצרכות גם לתמיכת מועטת,
וליתר התושבים פה — את האנציעים לעבודת האדמה, כי עוד יחסר
לחמש משפחות בחמות וכלי חרישה וזריעה וכו', לגמור את הכרכה
וגם לתת סכום קטן לקופת הקהל על הנצרכים להם למען יבוא כל
דבר על מקומו בשלום. אנא, אדוני, ימחר לעשות כי היום שעבר
כלי עשות טוב להמושבה כל ישוב עוד עד עולם ואבר לנצח עם
פריו ופרי פרותיו — — — —

עבדך המוקירך כערבך הרם. **זרח ברנט.**

תשובת הדר. פינסקר על המכתב הזה שמורה אתי, והנני
נותנה בזה.

לשכת ההנהגה הזמנית ליסוד מזכרת משה מונטיפיורי
בארץ הקדושה, מחלקה ראשונה באודיסס, יום י' לחדש
טבת שנת תרמ"ו.

כבוד הגביר המהלל חובב ציון וחונן עפרה באמת מוהר"ר
זרח ברנט נ"י.

את מכתבו קבלתי והנני לתקן את הדברים כפי רוחו, אבל
טוב היה אם היה כבודו מרחוק לי לרוח עצת, איך להביא את

התקונים אל הפועל, בלי שיגרום בזה חלול הכבוד לאנשים שהם
 ופעולתם נחוצה לנו מאד מאד, בטוח אני כי ישים כבודו לב
 לדברי אלה, וגם יודיעני מזמן לזמן את כל הצריך לי לרעת.
 יחד עם זה אבקשהו להשתדל להשקיט את המתלוננים
 והמתאוננים כי לדאכון לב נודע כבר כי בני עמנו הם טרחנים
 גדולים, וגם מי שאינו הגון מבקש תרבה, ומעולם לא ראינו שיהי'
 אחינו מכירים טובה, לעוסקי בצרכי הצבור כאמונה בחיי הם
 ושתהי' נפשם נוחה מאלה הדואגים בעדם.

מוקירו ומכבדו

דר. ל. פינסקר

בטבת תרמ"ז, העברתי שוב פעם את בני ביתי מלונדון
 לפתח תקוה, ובא' אייר סדרתי חגיגה גדולה בתור הנוכת ביתי
 החדש, מסרתי גם ס'ת לבית הכנסת, וחגיגת הסיום וההכנסה
 הוחנו ברוב פאר, אז חשבתי כבר לשבת בשלוח וליהנות מפרי
 עמלי ויגיעי אשר השקעתי בנהלתי, אבל למרות כל זה לא הי'
 יכול השדה מבורך, ולא חכנים אף את המינימום שהיה דרוש
 אז למחיתנו, ואז לקחתי בפעם חששית מקל נודדים, ויצאתי
 לחו"ל, ובתפלת הדרך שהתפללתי בפעם ההיא בקשתי גם כן
 שהקב"ה יעזורני שלא אצטרך לכתת רגלי ללכת עוד פעם לחו"ל,
 ועשיתי לי תכנית כזאת שלאחרי אשר ארויה בעזרת ה', סכום
 מספיק, אבנה בלונדון בתים עד שיכניסו לי חבתיים שמנה
 לירות לחדש, כדי שבהכנסה זו אוכל לשבת בשלוח בארץ
 ישראל, ולחוסף לעבוד את אדמתה, בחיותי באירופא סרתי
 לברלין לבקש עזרה בצורת הלוואה לאכרי פתח תקוה, התראיתי
 בענין זה עם הרכב הג' הצדוק ר' עזריאל זעליג הילדסהיימר
 והצעתו לפנינו את בקשתי בתוך חלופי הדברים שבינינו שאל
 אותי הרב הילדסהיימר מדוע אני נע ונד מהארץ לחו"ל ומחו"ל
 לארץ, אז הזכרתי לו את דברי המדרש הידוע המובא בשל"ה
 הקדוש, שער האותיות אות ק' בנוסח זה: הקב"ה אמר לאברהם

ואבינו פעם ראשונה שילך לארץ ישראל ויראנה, ואחר שחזר לא
 נתנו לו רשות לחזור לארץ ישראל עוד חמש שנים, ואותן
 חמש שנים הית' משתוקק לחזור ללכת, ואמר מי יתן לי אבר
 כיונה, אעופה ואשכונת, הנה ארחיק נדוד אלין במדבר סלה,
 מוטב ללון במדבריות של ארץ ישראל, ולא ללון בפלטריות של
 הוצה לארץ, והית' תואב, ומשחורשה כתיב וילך אברהם, כאשר
 דבר ה', כלומר שמצד הרצון וההשתוקקות הרי עזה כמות
 יותר ממות אהבתנו לארץ ישראל, והננו בוחרים להתענות
 בהרבנו קיין, ובמחסורי חרף, על אדמת ארץ ישראל, אבל מה
 נעשה כשלא נתנה חרשות והאפשרות לכך, ובעל כרחי הנני
 נודד בחו"ל, וכשרק תנתן לי האפשרות הנני שב לאח"ק, על
 מנת לבנות אותה ולשבת בה, נסיעתי זאת לחו"ל הביאה גם
 היא תועלת חשובה לפתח תקוה, וגם אני הגשמתי את תכניתי
 ובניתי בתים אחדים בלונדון, אשר היו שוים להכנים לי 8
 לירות לחדש, ואמנם במשך הזמן הראשון לחזירתי לפתח תקוה,
 שלהו לי משם את הסכום הזה במלואו, מדי חדש בחדשו, אבל
 אח"כ הי' הולכים ופותחים לי במשלוחות.
 באותו הזמן, וכמדומי שח"ו זה בשנת תרמ"ז התנפלו
 פתאום ערביי הכפרים השכנים וביחוד הערבים מיהודיה על
 מושבתנו, האכרים לא היו מוכנים לקראת ההתנפלות הזאת,
 וקרובה היתה אז המושבה להחרב חלילה לגמרי ע"י פראי
 החסיבה, עוד מעט קט וימינו בתיא לבו ובינה לחרג ולמשסת, אבל
 זה' משמים השקיף עלינו ברחמינו ויפן אל עמלנו, אל קרבן חלבנו
 ודמנו על אדמת הקדש, אשר רבות שבענו תלאה עליה, ויתן
 בנו עז ואמץ להחזיק מעמד בפני הקמים עלינו, עד מהרה
 נזעקו כל האכרים והפועלים היהודים שעבדו אז במושבה אל
 ביתי שחיה חבית חכי גדול ובנוי באופן היותר מוצק במושבה
 והספקנו להתבצר בו, ולהראות להערבים התנגדות חזקה בנשק
 אש אשר נמצא בידנו, הנשים והילדים הוכנסו לפנים הבית

והעמדו על יד החלונות בתור צופים וצופות, והאנשים עמדו
 חכן וענו על יריות האויב, הערבים שבאו למטרה של בזה
 ולא היו להם אז שום מגמות מדיניות השתמשו בנשק גרוע
 וזול, והציתם חי' מן הקלים ביותר הנקראים "שרט", שעפ"י
 הרוב אינם הודרים עמוק לגוף הנפגע, ולכן היה אפשר לנו
 להציל את הפצועים, להסיעם ממקום המערכה ולחבוש את
 פצעיהם, והם סבלו רק יסורים ומכאובים נוראים, שעות רבות
 עמדנו אז בפני האויב, והוא לא יכול להרוס אל הבית —
 מבצרנו, עד שהצליח אחד האכרים, למסור את המצב להממשלה
 ביפו, ופלוגת חיילים באה, ופזרה את המתנפלים, בשעת
 ההתנפלות גולו ונהגו הערבים את העדר של המושבה שהיה
 בן שבע מאות גלגלות צאן ובקר

החיילים התורקים וקציניהם עשו אז שפטים בערבים
 המתנפלים, הם קשרו שש עשרה שיכים מהם יחדיו בשלשלאות
 של ברזל וככה הובילום ליפו, שם נדונו וישבו במאסר חצי
 שנה, ואחדים מהם קבלו גם מלקות תורקיות...

אחרי המאורע הודינו לה' על אשר הציל את נפש עבדיו וע"ז
 שלא סבלנו שום אבדה בנפש, המאורע הזה השאיר רשם קשה
 על המושבה נוסף על ענינו ולחצנו הרב כי לא ראינו עד אז
 ברכה בעמלנו.

בזמן שאחרי כך התחילו שולחים לי מלונדון רק סך 4
 לירות לחודש, וגם המשלוח הזה היה מוטל בספק גדול, ולכן
 הכרחתי למרות רצוני לצאת שוב פעם ללונדון, אז לקחתי גם
 את בני ביתי להול, וכעבור שנה אחת שבתי שוב לארץ ישראל
 והוצאתי את כל כספי לנטיעת כרמים ולבנות איזה בתיים
 בפתח תקוה כל השקעותי לא הביאו לי בכ"ז הכנסה
 הגונה, כי יכול השדה לא הצליח וחנה קרבה שנת השבע, וכל
 מה שנמצא בידי במזומן אז סבלתי שהי' אפשר לי לקנות
 שפירותיו תשובנה לי במחרת, ויביאו לי פרנסה מרווחת, בפתי

נפש ולב שבור הכרחתי להחליט אז ע"ד חזירתי ללונדון בפעם השמינית, בשעה שלא נשארו לי שום אמצעים אף להוצאות הדרך, והכרחתי לעשות מכירה פומבית מכל חפצי וכלי ביתי ובתמורתם נסעתי ללונדון.

בזמן ההוא שהיתי בלונדון שלש שנים וחצלתתי לאסוף רכוש חשוב, אבל מדי חשבי לשוב ולחדש את נסיון ההתאכרות שלי בפתח תקוה, הרגשתי את תשות כחי להשקיע ארז עזמי, בן הארבעים ושבע, בעבודת האדמה, ולקבל את עולה הקשה, עבודת האדמה החביבה אשר ששתי לקראתה ולקראת כל הסכנות והמתלאות שהי' כרוכים בה בארץ ישראל לפני כארבע עשרה שנה—קשתה עלי אז, אבל מבנין ארץ ישראל לא נואשתי וקיימתי להשתתף בו באופנים אחרים.

מקין שלש שנים לישיבתי בלונדון, בשנת תר"ן מכרתי את כל חבתיים שלי ועליתי לארץ ישראל, התישבתי ביפו, וכאשר ראיתי שכ"ל היהודים, אשר אז כבר גדל מספרם ביפו, מתגוררים בבתים רעועים של הערבים, אשר לא תאר ולא סדר ורוח להם, קניתי מיד הערבים שמה בן 15,000 אמות מרובעות אדמת חול בגבול העיר במחיר פרנק אחד הדונם, כשכתבתי שיק על הסכום הזה לא היו המוכרים מרוצים מזה, מפני שביפו לא נמצא עוד אז בנק אשר יוכל לקנות שיק גדול כזה ולשלם את מחירו במזומן, ולכן הכרחתי לעלות למטרה זו לירושלם, שם מכרתי את השיק בבנק ולירו תפרתי לי כים ארוך מבד חזק, (כי אפונדאות דמשקאיות לא נמצאו אז בירושלם) והכנסתי אליו את כל הכסף, הדקתי את הכים יפה יפה מסביב לי תחת מתני, וככה נסעתי עם הכסף הדרוש ליפו בעגלה, אח"כ הרגשתי ימים אחדים כאב גדול במתנים עד שהכרחתי לשכב במטה, הזמנתי מהנדס ומדותי את כל המגרש הקנוי, וביום ט"ו באב הזמנתי את הנכבדים מיפו, ואת סוחרי האתרוגים מירושלם חבאים תמיד באותו תזמן ליפו, —ביניהם הי' ר' אברהם קורפורד

ושותפיו, — לקחת חבל בשמחתי בשעת ירית אבן חפנה לחבתים הראשונים, ר' אברהם קורפורר אמר לי אז כי הוא הושב את הענין הזה למעשי שטות, ואבוד ממון, ורבים מבני יפו לעגו לי ואמרו: יעלו עשבים על לחייך וישוב לא יצמח על החולות האלה, אחרים נמקו את אי השתתפותם בשמחת הנחת היסוד לבנינים שלי, באמרם שקשה להם למפס על גלי החולות הכבדים, אבל אני לא שעיתי לדברי הלועגים כי האמנתי בכל בני שסוף הישוב העירוני להתרחב גם הוא בארץ, וזכות המצוה הגדולה של בנין הישוב תעמוד לי שלא אאבד את כספי לשוא.

לאלה שלא רצו להשתתף בשמחתי מכבד הדרך עלי החולות, הבאתי חמורים לרכיבת, והוצאתי לפועל את חגיגת היום טוב שלי, אחר שבניתי שורה אחת של בתים הצעתי את ביתי לפני יהודי יפו למכירה בתנאים ותשלומים נוחים מאד, באפן שבשכר הדירה הרגיל שהיו משלמים להערכים, ירכשו להם דירה מרווחת, אבל אף אחד לא רצה לצאת את העיר ולשבת במדבר החול אשר לי, וככה נשארו הבתים שלי פנויים, אני בעצמי עם משפחתי התישבתי באחד הבתים החדשים שלי וכאלו לאמת את דברי החשש והפחד של המלעיגים עלי התנפלו עלינו, בלילה השלישי לשבתנו בבית החדש קבוצת ערבים רחם באו אמנם על עסקי ממון, אבל הם חי' עלולים גם לרצוח אותי ואת משפחתי בסכנים שהיו בידיהם, אני השתמשתי בכל שלשת הסגולות דורון, תפלה, ומלחמה, נאבקתי עם המתנפלים בכח והצלחתי להוציא מאחד מהם סכין ארוך אשר הוא שמור בידי עד היום הזה, לזכר המאורע, אבל בכדי להפטר מהם הבטחתי להם גם מתנה ידועה, וככה נצלתי מידם.

באותו הזמן הלטה אשת הרב האב"ד דיפו הגאון ר' נפתלי הירץ ז"ל. ואחרי שנתרפאה יעצוה הרופאים להחליף את אויר מקומה

ואז יצא הרב עם בני לויתו למשך ימי הקיץ לאחד הברתים
 החדשים שלי לשם הבראה, ואמנם האויר הנקי והנח
 שבכית השפיעו לטובה על בריאותה של הרבנית עד שהסכימו
 לישב בבית הזה גם להבא ולרכוש אותו בתשלומין עפי'
 התנאים הקלים שלי, רבה של יפו בעת ההיא קנה איפוא
 את הבית הראשון בשכונה החדש שלי אשר קראתיה נוה שלום,
 ואחריו באו גם יהודים אחרים, מאנשי העיר לרכוש בתים מידי
 ולשבת בהם, כשנוכחתי בהצלחת המפעל שלי בבנין נוה שלום
 וכר' החכם שרחבאתי בלה לע"ע, וחזרתי ללונדון
 בפעם התשיעית יחד עם בני ביתי, ושהיתי שם כשנתיים,
 ולאחרי שחזרתי ליפו התקנתי צרכי צבור בעיר, הקציתי מגרש
 לבנין ביהכנ"ס, (עד אז היו מתפללים בחדרים שבבתי) ובניתי
 מקוה טהרה ומרחץ של זעה, והוספתי עוד בנינים בנוה שלום,
 בחדש שבט תרנ"ד גמרתי את בנין בית המרחץ
 ובאחד מערבי השבתות נתהווה איזה קלקול במשאבה והיא
 חדלה להספיק מים, אז עליתי על גג בית המרחץ ועסקתי
 בתקון המשאבה, ופתאם מעדו רגלי ונפלתי מגובה של 12
 מתרים, פחדתי שכל עצמותי תתפוצצנה אל התהום העמוק אשר
 תחת, אבל בן רגע חשתי שכל אברי שלמים ובריאים כאלו
 שלח ה' את מלאכו להצילני ולקבלני בזרועותיו בנחת שלא
 אסבול מהנפילה האיומה, ונשארתי מחריש ומשתומם לחסדי ה'
 אשר גברו עלי. אז נדבתי בתור קרבן תודה, סכום חשוב לבית
 התלמוד תורה בפתח תקוה אשר עסקו אז בבנינה, ויחד עם
 הא' הנכבד ר' אברהם קופלמן אספתי אז בין ידידי ומכירי
 את יתר הסכום הדרוש לבנין התלמוד תורה, יחזקאל
 בעת ההיא בא אלי סרסור יהודי ספרדי ידוע וחציע לי
 לקנות קרקעות שונות, וביניהן גם 375 דונם במקום שעליו
 עומדת עתה תל-אביב, בחפצי להרחיב את גבול הישוב היהודי
 על יד נוה שלום נכנסתי ברצון במו"מ אדות הקניה חנו'. לאחר

ימים אחדים, הביא לפני הסרסור 14 פלחים בתור בעלי הקרקע ואחרי מו"מ ממושך נשתוונו לקנות את הקרקע הנ"ל במחיר של 400 נפוליון, וע"ה זה נתתי להם שלשים נפוליון בתור תחלת פרעון, את מותר הכסף הנחתתי לפי התנאים שהתנינו בבנק ולירו בירושלם, והתחלנו לסדר את התעודות הנחוצות לאשור הקניה. בכדי לחשיג את הקושאן לאחרי חודש ימים.

כשבועים לאחר הקניה הופיעו מערערים על בעלות הקרקע, הם באו אלי והודיעו לי כי גם להם יש חלק בנחלה זו, ולא יתנו למכרה בלעדם, הם דרשו עוד 500 נפוליון, נסיתי להתפשר עמם, ואחרי מו"מ ממושך ושלוחין באין ויוצאים הופיעו שתי כתות המוכרים ביחד עם הסרסור, וסדרנו שעלי להוסיף על המחיר 300 נפוליון בתנאי שעל המוכרים להמציא קושן לא יאוחר מבעוד שני חדשים.

ביום בחר אחד אח"כ, קבלתי ידיעה שקבוצת מצרים מקהירה רוצים להתראות אתי בענין הקרקע, הם טענו שאבותיהם היו בעלי הקרקע, ולהם משפט הירושה, והראו תעודות שונות לקיום דבריהם, הם דרשו בעד חלקם 800 נפוליון ולא הורידו כלום מהמחיר, אז הפסקתי את המו"מ אדות זה, אבל המצרים נשארו ביפו, ולאחרי שבועים באו שוב פעם אלי והמשיכו את המו"מ, וגמרנו להוסיף להם 400 נפוליון עפ"י אותם התנאים שהזכרתי למעלה, והתחילו שוב פעם עוסקים בהכנת כל הנירות הדרושים לאשור הקניה.

ומה נשתוממתי בקבלי אח"כ מכתב מאלכסנדריה שבו נגלו מערערים חדשים בתור יורשים הנכונים לבטל את הקניה, אני לא עצרתי עוד כח לנהל מו"מ באופן האמור, ועזבתי את שלשים הירושות ששלמתי בתור תחלת פרעון בידי המוכרים הראשונים ונתיאשתי מקרקע זו, ככה שבעתי יסורים קשים, מלאתי תחלת ממושכה, ונפטרת בפי נפש מן הקניה הזאת של אדמת ארץ ישראל.

אחרי כל הפעולות האמורות בלה לי כל כספי וחזרתי
ללונדון, ושהיתי שם שתי שנים, בעת ההיא הצליחני ה' מאד,
ובחזירתי ליפו בפעם העשירית בשנת תרנ"ז הבאתי בידי סכום
כסף גדול ביותר, וקניתי חמש חצרות גדולות מידי הערבים
אשר במשך הזמן העברתי אותן לידי בעלים יהודים אחרים,
בראותי כי ה' הצליח את דרכי בבנין יפו העברית נסעתי שוב
פעם ללונדון לפקח על עסקי, שהיתי שם כשנה וחצי ושכתי
בשנת תר"ס ליפו, והוספתי עוד שורות אחדות של בתים בנוה
שלום אשר היתה אז מיושבת כבר והדרישה לדירות נתגברה,
אז נדבתי מגרש בן אלפים אמות מ' לבנין תלמוד תורה ביפו,
ויחד עם ר' משה בצלאל מודרוסוביץ עברתי בערים ובמושבות
וקבצנו נדבות לבנין התלמוד תורה, ובנדבת הגונה שלי ושל
רעיתי נשלם הסכום הדרוש לבנין התלמוד תורה.

מאז נסעתי עוד שלש פעמים ללונדון ובכסף שאספתי
שם הוספתי לבנות על כל המגרשים שנשארו לי בנוה שלום
בפעם השלש עשרה בשנת תרס"ג מכרתי את כל רכושי
בלונדון, כי אז כבר חשבתי על ישיבת קבע בארץ ישראל,
והבאתי לא"י רכוש גדול אשר השקעתי בבנינים.
בשנת תרס"ז שבתי לא"י מלונדון ועלייתי אליה בפעם
החמש עשרה, היא הפעם האחרונה, קניתי 20,000 אמות
מרובעות קרקע על יד נוה שלום, במחיר 40,000 פרנק, ועלי
המגרש הזה בניתי עוד בתים אשר הם עומדים כעת במרכז
הישוב היהודי ביפו, אז בניתי את בית הכנסת שונה-הלכות
בנוה שלום.

בשנת תרס"ז בה' תשרי בזמן שהוקם בית הכנסת
הוציאו בו גוזמטרא מביטון וקרשים, וכשחלכתי לבחון את
מלאכת הבנין עליתי על הגוזמטרא שלא נעשתה כראוי ומיד
התפורר תחת גוש הביטון ונפלתי למטה, שכבתי בלי רוח
חיים על הארץ עשרים רגע, מיד הבהילו אלי רופא אחד שאיני

זוכר את שמו, ואחריו קראו לד'ר שטיין ושניהם חוו את דעתם כי אין עוד לעשות כלום בכדי לחשיבני לתחי' אבל שני הרוקחים יעקב אפטייקער" ושמעון שגרו באותה הסביבה, לא אמרו נואש, ועסקו בכל מיני הצלות, השתמשו בטפות ולריאניות חזקות, ואחד מהם לחץ אותי בחזקה על הצדעים ותחת האזנים, עד שהרגישו את נשימתי, ואנכי התאוששתי וקראתי מה כאן, מה כאן? אח"כ נסו להעמידני על רגלי והנה נמצא שרגלי האחת נשברה, דעבירו אותי למשכב וקשרו את רגלי בחבל וחיו תלויות למעלה, ככה שכבתי כשני חדשים אז באה מחשבה בלבי כי האסון הזה אולי בא עלי בעוון בטול תורה, שהיה בכחי להגדיל את למודת, ולהחזיק בידי הלומדים ולא נהגתי בזה כראוי, ואמרתי בלבי ליסד בית ישיבה, מיד סדרתי שעורים ברמורה בביהמ"ד שונה הלכות, ואת רעיון בנין הישיבה דווצאתי לפועל לפני פרוץ המלחמה העולמית ברצון אשתי המנוחה ובנדיבות לבת, גם בכל מפעלי החסד והצדקה שהקימותי ושהשתתפתי בהם היו ידתי ולבתי שלי רעיתי המנוחה משותפים, ולפעמים גם המוניעים העקריים לזה.

בסוף שנת תרע"ד נגמר בנינו של בית הישיבה אור זורח ובראש השנה תרע"ה התחילו מתפללים ולומדים בו, אבל המלחמה העולמית שהתחילה להראות אז את כל מוראותיה הפריעה את שמחת הבנין שלי, באותה שנה התחילה הממשלה העותומנית ברדיפותיה הנוראות ליהודים וידידי ומכירי הטובים ראו מראש כי סכנה נשקפת לי להשאר בארץ מפני שאהי מוכרח להתעתמן וכי הממשלה התורקית עלולה להציק לי והתחילו מאיצים בי לנסוע מכאן.

אני לא יכולתי נשוא את דברי האומרים לי לשוב מארץ ישראל אשר למענה עשיתי כל מה שהיה בכחי ביחוד אחרי אשר זכיתי לראות כי הישוב העברי ביפו פרץ ונסב ורחב, במימנו

מהיר והתפתח בתור ישוב בריא ככל מושבות יהודה אשר
 נבנו בקרבתה, אבל בני וידידי התחכמו לי וישלחו אלי את
 אחד מידידי היותר נאמנים הוא ר' יוסף ליפשיץ נ"י מנהל בנק
 קופת עם בירושלם כעת, והוא הסביר לי כי למען טובת הישוב
 אשר אנכי מפחתי ורביתי במשך עשרות בשנים עלי לקיים
 "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", קשה היה לי להפרד מהארץ
 כל הפרד מן החיים, אבל הכרחתי לשמוע בקול בני וידידי אשר
 שתו עלי מסביב ויצאתי לאכסנדריה של מצרים. אחרי אשר
 ראיתי בטוב ארץ ישראל ומעמתי מעין חיי עולם, עם גידולו
 ופריחתו של הישוב העברי אשר לקחתי חלק בפנינו, הרגשתי
 את חרדת הגלות במצרים עם כל זעזועיה, והשרתי בנפשי
 כאלו היא נתונה בכלא, ושם על יד שיערי הארץ צפיתי ליום
 בשורה על שחרורה וגאולתה, והיום הזה הנה זה בא והשיב
 לי את ששון רוחי, בשובי מיד אחרי חכבוש לארץ ישראל, אז
 נודע לי כי ישיבת אור זורח אשר בנינה נגמר בעצם המלחמה
 היתה למקום תורה ותפלה בכל שנות המלחמה מבלי הפסק,
 מיד להבנותה בקשתי אני את ידידי ר' יוסף ליפשיץ לקבל
 שם את שעוריו ואחרי סרובו במשך זמן קצר, התחיל ללמוד
 שם, אבל גם כאשר גורש ר' יוסף כיתר יהודי אפן מעירו היתה
 הישיבה בדרך גם למקום כנוס לכל היהודים שחזרו ליפו
 בדרכים ואמצעים שונים, ומעולם לא נעדרו בה ספרי תורה
 לקריאה גם בשעה שכל ס"ת הועברו לפ"ת, לפני הפסח תרע"ז.
 ידיעה זו היתה לי לענג נפש.

אז שמו השעורים והלמודים למחלכם הרגיל וידידי הר' יוסף
 הנ"ל וגם הרח"ג ר' יוסף רבי המשיכו והתמידו בשיעוריהם
 שמה וכיום ט"ז אב בשנת תר"פ חגגו שמה את סיום הש"ס בחגיגה
 נהדרה שאולי לא התקיימה בפומה ביפו מימות בנינה בתקופה
 הקדומה ויקדש המקום הזה למרכז של תורה ועבודה ביפו הבנויה,
 אנכי הקדשתי אח"כ חצרות אלהות בתור קרן קימת להחזקת

הישיבה מפירותיהן. ההקדש הזה הנהו כעת יסוד הישיבה ועיקרה אשר עליו היא נשענת ורכים הם הלומדים בה, והמסתופפים בצלה ממה שהיה אפשר לשער מראש, וביסוד ישיבה זו והחזקתה אני רואה את השלמת מפעלי הבנין שלי בארץ.

בשנת תרפ"ב כאשר נסתיימה תקופה של יובל שנים מיום עלותי לארץ ישראל ערכו לי ידידי ובני משפחתי חגיגת יובל נהדרה אשר נתנה כבוד למסדרית, הם קיימו בי בעצמי את רצוני ומחשבתי לעודד ולאמן את ידי בוני וחלוצי הישוב, בחגיגה זו השתתפו בנוכחותם ובשליחת צירים ומכתבים כל ראשי הישוב היהודי בארץ ישראל וידידיו, מהנציב העליון, ועד המושלים המקומיים, הגאונים הגדולים הרב קוק והרב זוננפלד ומחותני הגאון הגדול הרב מנחם נתן אוירבך – מירושלם, וכל ראשי מוסדות הישוב הקודם בארבע ארצות הקדש. ירושלם חברון, צפת טבריא, וכן ראשי הועדים ושלטונות העיריות העבריות, והרבה הרבה דברי שבח נשמעו בחגיגה הזאת ואמנם ראויים הם הדברים ההם וכל הכבוד וההדר שחלקו לי בתור אחד מראשוני המוסדות של הישוב לאמן את ידי החלוצים בכל מרחנות הישוב, לכל עבודת התקומה וההתנצרות בארץ הקדש.

לאורת תורה והוקרה למסדרי חגיגת חיובל הזאת נדבתי אז סכום של מאה וחמשים לירות לכל מוסדות הישוב הא"י שיש להם קשר עם כל הרבנים והאנשים החשובים אשר הואילו לכבדני, ויהיו זכורים לטוב.

עם סיום דברי זכרונותי אשר אני מוסר היום אני זוכר בכאב לב, את רעיתי רחל לאה נ"ע ששחלה ביפו בט"ז כסלו תרפ"ה והובלה לקבורה על הר הזיתים והנני אומר בזה לכל אלה שכבדוני והוקירו את פעולותי: שלי – שלה! ללא היתה לי רעיתי רחל לאה בעזרתי לא יכלתי לבצע את כל תכניותי תנצב"ה.

והנני קורא לבני ולרעי, לכו בעקבותינו הרבו והגדילו
מעשיכם בבנין הארץ, ואל תסוגו אחור בפני כל מכשול כי
עבודת הקדש אנו עושים להעמיד לנו גדר ביהודא וירושלם
עד בוא תקומתנו ותחיתנו הנאמנה ע"י קדוש ישראל בארץ
חמדתו.

מבקורי למען ארץ ישראל.

תוספת לזכרונותי

בימי שהותי בלונדון אחרי חזרי מפתח תקוה
באחת משנות התר"ם שאינני זוכרה בדיוק התראיתי
עם גדולי היהדות האנגלית במטרה לבקש עזרה לאכרי פתח-
תקוה, בקרתי את סיר ליוניל כהן, ואת הפנקר סמואל מונטגיו
שהיה מכיר אותי היטב, כי הייתי שולח תמיד שיקים ע"י
הבנק שלו. להאדון סמואל מונטגיו היה שעור בתלמוד שעתים
ביום, אז היה סוגר את משרדו ואינו נותן ל"מי שהוא להכנס
אליו, אני זכיתי להתקבל לפניו בשעת שעורו. הצעתי לפניו
תכנית למתן עזרה בצורת הלואה להאכרים בפתח תקוה,
הוא הבטיח לי לסדר אספה בענין זה, אחרי שבועות אחדים
הודיעני כי הוא סדר את האספה, והחליטו שיש לקבל עמדה
חיובית לגבי בנין ארץ ישראל, אבל שני דברים מעכבים:
(1) הארץ נמצאת בידי שלטון תורקי פרוע שאין בו משטר
יציב ונכון, ושאין בו בטחון צבורי (2) יש לחכות על תוצאות
נסיונות הישוב הנעשים במסשטב די רחב ע"י הנדיב חידוע
הברון עדמונד דה רוטשילד, הם באו כמו"כ לידי הסכמה כי
הפעולה באמצעים מצומצמים ובמשקים זעירים אינה חשובה
לגבי עבודה קולוניזטורית לשם ישוב-עם, ועבודה רחבת
וגדולה אי אפשר לה שתעשה לע"ע מפני הטעמים האמורים.

בשעת יסוד הבנק אפ"ק עסקתי במרץ במכירת מניות—
ובעצמי קניתי סכום חשוב, ובכל בתי הכנסיות דרשתי שיקבלו
מניות בתקותי שמה תצמח טובה רבה להתפתחות הישוב
בארץ ישראל.

האדם והיהודי הגדול סיר משה מונטיפיורי היה מחזיק
ישיבה בראמסגייט שבה למדו עשרה רבנים על חשבוננו ובכל
שבת היה מאריך רב אחד על שלחנו, אני הייתי לפעמים נוסע
לראמסגייט בימי המנוחה בקיץ, והייתי מתפלל בבית מדרשו
ובאחת השבתות הזמין גם אותי אל שלחנו, ואז הכרתי את
מסירותו לארץ ישראל שלא היה לה כל גבול, בכל בלי ביתו,
הכפות והקערות, השלחנות וכו' הי' חקוק השם ירושלם, על כל
המפות והמגבות והשטיחים היה רקום השם ירושלם, ראיתי
כמו"כ את ארח חיי הנאמן ממש על מזרת הקדש, לפני כל
מאכל אשר אכל היה אומר חריני אופל מאכל זה לכבוד שבת
קדש, בכל יום השבת היה מלא שמחה בשוחחו אתי ליד
ירושלם, למחרת השבת הראני את קבר רעיתו שהתאבל עליה
מאד ואמר שאם מצב הבריאות ירשה לו ישתדל לבא לא"י עוד
פעם, זה היה אחריו שכבר שלמו לו מאה שנה, ואחרי בקורו
בפעם השביעית באני והא זכרו לברכה בארץ.

עוד תוספת להזכרונות

ליסוד הישיבה הק' אור זורח עוררני ביהוד מרן הגרא"י קוק שליט"א שהיה אז רואב"ד ליפו והמושבות, הוא השפיע עלי בתחילה להקדיש מאה נפוליון להלמודים והחזקת ת"ח ובחורים בתור התחלה להשיבה והבטיח. לו אח"כ לעורר תעמולה רחבה לטובת הישיבה אשר תכניס את הסכום הנ"ל, כי חפצו האדיר היה לראות ביפו מרכז לתורה אשר ישפיע לשד חיי עד על הישוב הפורה והמתהווה שם, רבנו הגיד אז ג"כ שעור ברמב"ם בישיבה, הוא מסר לי אז גם כתב התחיבות לתשלום הסכום של 100 נפוליון שבקש ממני להוציא בתחילה, והכתב הזה עודנו מונח תחת ידי, עלי החובה להזכיר גם כן את הרב הגאון מוהרר' יוסף הלוי שליט"א אשר עמל ג"כ בהשגחה ופקוח על הישיבה, והגיד שעור בפני הלומדים, שנים אחדות אחרי המלחמה, וחודות לעמלו בלמודיו את בני הישיבה והשגחתו הנמרצה קבלו המשה מותם סמיכה להוראה מרבני ירושלים.

תקון טעות

בעמוד 31 בשורה 18 במקום, פראנק אחד הדונם, צ"ל פראנק אחד האמה

האדרסה להישיבה אור זורח

הנהלת ישיבת אור זורח, נוה שלום יפו, ארץ ישראל.

Jeshiva Or-Zoreach. Neve Shalom, Jaffa, Palestine.

היות והכנסת הספר הזה מוקדשה להישיבה אור זורח, הנני מוסר מודעה שהזכות להוציא את הספר הזה או חלק ממנו במהדורה שניה שמורה אך לו, והעובר על זה יענש על פי החק.
